

મલબેલ

કરસનદાસ માણેક

પ્રકાશક :
મગનલાલ શેઠ

ઐતવણી

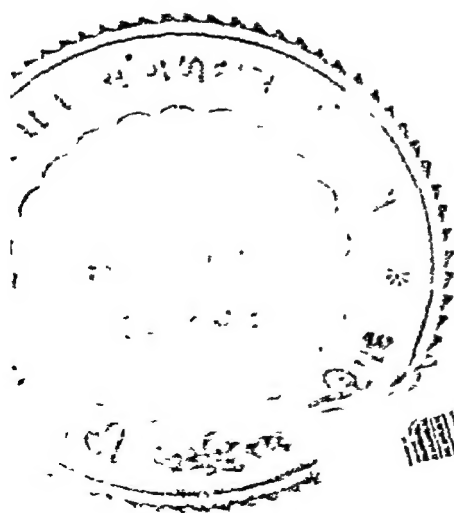
કર્તાની અનુજ્ઞા વિના આ સંગ્રહ-
માંના કાવ્યો કોઈએ કોઈપણ
જાતનાં સંગ્રહમાં લેવાં નહિ

૧૬૫૭૮

દોઢ રૂપિયા

કારતક સુદિ એકમ

૧૯૯૨

મુદ્રક : ભૂપતરાય મેઠા, દર્બ : ભર્મિ પ્રિન્ટરી : કરાચી
સોલ એજન્ટસ : ગુજરાત પુસ્તક ભંડાર : કરાચી

જેનાં દર્શને સુખ પ્રાણ સળવળ્યો,
 જેના પરિચયે એ સળવળાટમાં
 સંવાદ આણ્યો,
 જેની પ્રીતિએ એ સંવાદને
 સહસ્રવિધ સુરાવલિમાં રેલાવ્યો.

તે

પ્રિયતમાને ગરણે
 અમારી સહ્યારી સર્જકતાનું
 આ પ્રથમ ફળ ધરું છું.

જ્યેતવણી

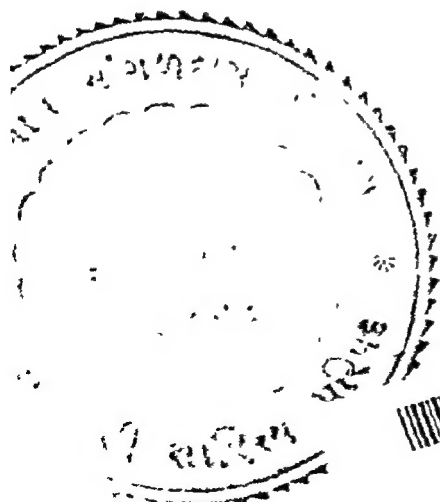
કર્તાની અતુજા વિના આ સંગ્રહ-
માંના કાવ્યો કોઈએ કોઈપણ
જાતનાં સંગ્રહમાં લેવાં નહિ

૧૬૫૮૮

દોઢ રૂપિયા

કારતક સુદિ એકમ

૧૯૯૨

મુદ્રક : ભૂપતરાય મો. દવે : ભર્મિ પ્રિન્ટરી : કરાચી

સેલ એજન્ટસ : ગુજરાત પુસ્તક ભંડાર : કરાચી

જેનાં દર્શને સુખ પ્રાણ સળવળ્યો,
 જેના પરિચયે એ સળવળાટમાં
 સંવાદ આણ્યો,
 જેની પ્રીતિએ એ સંવાદને
 સહસ્રવિધ સુરાવલિમાં રેલાવ્યો

તે

પ્રિયતમાને ચરણે
 અમારી સહ્યારી સર્જકતાનું
 આ પ્રથમ કૃણ ધરું છું.

આવો, યો શબ્દો, સૌ નિજનિજની શક્તિ સાથ,
 જાઓ જઈ પ્રિયા પદ પ્રેમે પથરાળે;
 પ્રિયાફરતી ફેરતી સહસ્રરંગ કળીઓ થઈ
 કોકિલ શા કંઠથી વસંતગાન ગાળે;
 હર્ષવિવશ ઉરનાં અસંખ્ય લોલ લોચન થઈ
 પ્રિયા ફેરી સૂરત પી પીને ધરાળે;
 રસનું સંતાન લલે વિશ્વ હો નિઃશંક, તહોય
 ફેરી ફેરી ન આવે આવા ઉત્સવરસરાળે !

સંગીત ને નૃત્યથી, કદપના ને કૃત્યથી,
 રમઝટ જમાવો સુજ પ્રિયાની ચોપાસ;
 મહેકે ને લહેકે ને સ્નેહઆલિષેકે
 તૃપ્ત કરો પ્રિયાફેરા પ્રાણનો ઉલ્લાસ;
 કોમળ કરસ્પર્શે રસોજ્જવલ ઉર-વર્ષે
 આપો પ્રિયાંગ રોમહર્ષનો વિકાસ;
 ઠલવો સૌ કોશ ગુપ્ત, જલવો નિજ પ્રાણ સુપ્ત,
 જત કરો પ્રિયાની પસંદગીનો “પાસ” !

“મહોળાતને માંડવે”માંથી

“ખાખનાં યોગણાં”ને મળેલા સત્કારથી પ્રેરાઈને આ કાવ્યસંગ્રહ
 છપાવવા લલચાયો છું એમ કહેવું તે અર્ધસત્ય છે; અને “મને મારાં
 કાવ્યોમાં શ્રદ્ધા છે” એ કથન નમ્ર ગણાવાને ખાતર ન કરવું એ સીમતા
 લાગે છે.

આ બધા કાવ્યોની ‘ખામીખૂખીઓ’ જેવી મને દેખાય છે તે બધી તેવીજ
 વાંચનારાઓને દેખાશે એવું હું નથી માટે એ વિષે અહિં કશો પણ
 ઉલ્લેખ નથી કરતો. માત્ર એટલું કહેવાનું ઉચિત ધારું છું કે એમાંનું એક
 પણ પ્રત્યક્ષાનુભૂતિ વિના લખાયું નથી.

કરસનદાસ માણેક

આ લેખકના અન્ય પુસ્તકો

મુક્તધારા (અનુવાદ)

બે બાલનાટકો (અનુવાદ)

બાખનાં પોયણાં (બુદ્ધ)

હવે પછી

મહોત્સવને માંડવે

શુદ્ધિ

અશુદ્ધ

શુદ્ધ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ અથવા કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૨	અર્ધનિમીલિત	અર્ધનિમીલિત
૪	૧૮	શકુન્તલા	શકુન્તલા
૧૨	૬૦	શાતલ	શીતલ
૧૬ જ	૪૭	ધરે	ધરે
૨૩	૧	ભયપથરથરતા	ભયથરથરતા
૩૩	૪	રેગિસ્તાનની	રેગિસ્તાનની
૬૬	૬	લેથા	લૈયા
૭૧	૧૩	શુકિત	મોતી
૭૩	૪૧	”	”
૭૩	૪૪	રાસે	રાસે
૭૩	૪૫	પદ્મદલમા	પદ્મદલમાં
૭૪	૨	તીથોનાં	તીથોનાં
૭૫	૧	કૌમાર્યે	કૌમાર્યે
૮૦	૯	પૂર્ણહુતિ	પૂર્ણહુતિ
૮૦	૧૦	સહસા કે	સહસા જ કે
૯૩	૬૨	ભયાં	ભયાં

મુરાવલિ

ખાખનાં પોચણાં	૧	ખૂટતી કડી	૫૯
સ્મૃતિપરાગ	૧૫	જાણું છું હું	૬૩
આલખેલ !	૧૭	હરિએ હાર પહેરાવી !	૬૫
ધીરે ધીરે પધારો નાથ	૨૦	નિઃશ્વાસઅશ્નુ	૬૭
આકૃતનો અવાજ	૨૧	આપુને !	૬૮
હરિનાં લોચનિર્થ	૨૨	મિટેમિટ મળી	૬૯
પ્રિયનયનમાં	૨૫	મોતી અને ઝાકળગિન્દુ	૭૧
સંકલ્પ	૨૬	જ્યોતિધામ	૭૪
ઉદ્બોધન	૨૭	દહે !	૭૬
પધારો પ્રલયાનલ	૩૧	ક્ષમાયાચના-ખમાસણું	૭૭
પરાજય ! પુગ્યો ! ભલે !	૩૨	સાક્ષરી ભાષા !	
ખેચાર દિલ	૩૩	હલી રહે !	૭૮
ચાચના	૩૪	એક પળ	૭૯
પ્રતીક્ષા	૩૫	આગે બહુ	૮૦
છેલ્લાં લંગર	૩૬	મા !	૮૧
વીરા, શું જન્મગાની-	૩૭	મારી સજની !	૮૨
વિચિકિત્સા	૩૮	કેદી અને કવન	૮૩
ગુર્જરી કુંભે સૂની નથી !	૩૯	ખપોરે ને અત્યારે !	૮૪
ચાલ	૪૦	સમર્પણુ	૮૫
મધુરતા જ હરે રહેા !	૪૧ને	૮૬
સ્મિત, સખી, તવ જગજ્ઞનું !	૪૨	અંધારી કોટડીના કેદીને !	૮૭
ગર્વ તું ગુર્જરી તણેા !	૪૪	મેં મૂર્ખાએ	૮૯
પ્રીતિ સ્પર્શ	૪૬	જીવો ને જીવવા દો !	૯૦
હું ને બા કાખાની !	૪૭	નમોનમઃ સહસ્રરાઃ !	૯૧
નટરાજ	૪૮	હું તો બાબા,.....	૯૫
પ્રભુનાં પગલાં	૪૯	થશે કુશળ છેવટે	૯૬
બાણુની બા !	૫૦	કવન કોટ !	૯૭

કરક ચડયાં કુદરતતાણાં !	૫૧	તાજમહાલને	૯૮
થલે જીવન માંડે	૫૩	પ્રવિતી તોંધપોથીરે !	૧૦૦
મહેરખાં નઝર !	૫૫	જય જગતાય !	૧૦૧
હું અતે વિક્ષનિયતા	૫૭	દુષ્ટાત્માનો	૧૦૨

આખનાં પોયણાં

• દ્રુતવિલમ્બિત •

હજી પહોરોડ જ જીવનનું હતું
સ્વર-સહસ્રથી અંતર ગુંજતું;
મધુર સ્વપ્નની સીમ પરે ઉભી
કરતી'તી પરિશીલન જગૃતિ. ૧

મૃદુલ અંગુલિ-અગ્ર થકી ઉપા
નયન અર્ધ નિમીલિત આંજતી:
સુભગ ઇન્દ્રધનુર્સરંગથી
અલસ આત્મનને અભિષેકતી. ૨

નર્વોન ઊર્મિ સુકોમલ સ્પર્શથી
ઉર સિતારી પ્રકંપન પામતી:
રુચિર અસ્ફુટ ઝંકૃતિ આત્મમાં
અનનુભૂત જગાવતી નર્તનો. ૩

સગુણતા સજતા પરિપ્રજ્ઞના
પ્રથમ સ્વાસ સમાન સમીરણ
અનતિજ્ઞાત સુષ અવ્યક્તમાં
દ્રુતવિલમ્બિત ડોલન અર્પતો. ૪

બજર્તી'તી હજી જીવન-મંગલા
નવ ઉષાની અલૌકિક આરતી;
પ્રથમ ગીતની પાંખથી ઉતરી
પરમ સત્ની પિછાન કરાવતી. ૫

પ્રથમ વીચિ સુવ્યક્ત અવ્યક્તની
સમી દૌઢી, પ્રિય, જ્યારથી મેં તને,
અગુણુ બ્રહ્મની સાચી ઉપાસના
સગુણમાં, સખિ, ત્યારથી આદરી. ૬

પગલાના પથમાં તવ સર્વદા
દગ બિછાવત ધાવત હું ક્યેયે;
દગ બિછાવતી જ્યાં, સખિ, તું હતી
સુભગ પ્રાણુ હું પાથરતો તહિં. ૭

રુ મ જી મા ટ લ ચી' સ્મિત સેંકડો
ફગવતી તરતી અવનિ પરે:
જગવતી જડભીતર ચેતના
કંઠણ પથર પ્રાણુ જગાડતી. ૮

જીવન શું ? જીવનું મરતાં લગી;
મરણ શું ? જીવતાં લગી કલ્પવું:
અધિક મેં, સખિ, આ થકી ફિદ્સુખી
જીવનમાં કદોં ચે નવ કલ્પી'તી. ૯

નિરખતો સહુ તાપથી દોડતાં
લિજવતાં પૃથિવી શ્રમસ્વેદથી:

નવ કશું કદી લક્ષ્ય જ દીસતું
વિરમતું નવ કોઈ વિમર્શવા. ૧૦

નવતરો કદી કોઈ લગીર વા
કરતલે મુકી લાલ વિમાસતો,
ચરણ લાખ તળે ચગદાઈને
જીવનજોખમ બેઠારી જતો સદા. ૧૧

સરત કે ફ મંડિ ચકચુર થૈ
કમર સૌ કસીને ધસતા હતાઃ
વિરલ કો સ્થિતપ્રજ્ઞ રહી શકે
પ્રલયમારુતવેગ નિરોધી ને. ૧૨

મર્યુ હતું ઘમસાણ વિનાશનુંઃ
પવનચક્રી ચડી હતી આલમાં
પટકતી વડલા બુગ જોગી શા;
વિટપી અન્યનું ત્યાં પછી શું ગજું? ૧૩

નવ વિવેક વિનાશિની ઘેલછા
પરસી'તો હજુ બાલિશ આત્મનેઃ
લલિત સ્વપ્નમયી મુજ સૃષ્ટિમાં
સખિ, વિવેકજ ક્યાં જનમ્યો હતો? ૧૪

જડ ધમાલની શોણિત ધારથી
રુચિર સ્વપ્ન ન બ્રષ્ઠ થયાં હતાં;
નવવિધાનની મુગ્ધ કુમાશમાં
જવરની આંચ ન લાગી હતી હજુ. ૧૫

સુર સિંહાસન શુદ્ધ વિરાજતી
તું, સખિ, એ સમયે મુજ દષ્ટિમાં
અવતરી, અવરોહ પથે સરી,
રણુઝણાવતી સર્જન મંડલિ.

નયનતોજસરિત મહિં જન્મતી
કવિજનો તણી મંગલ પ્રેરણા;
ભુવન મંડલ નિર્મિતિકલ્પના
પ્રથમ લાધી નકી વિધિને અહિં. ૧૭

નવ વિલાસિની એ હતી ઉર્વશી;
હતી તપસ્વિની એ ન શકુન્તલા;
હુંઃ ખવિદારિત માનવ જાતિના
કરુણ કંઠન શી નવ જાનકી. ૧૮

તલસતી અપમાનની ઝાળને
ધગતી શોણિતધારથી ઠારવા
સહજ વૈરની માનવ વૃત્તિ શી
દુપદની તનયા નવ એ હતી. ૧૯

જગતણી દિલ-ડંખણી જીલને
અવગણી પરણી'તી પિનાકીને;
ન ગાણી તેનીય અંતરવેદના
પિયર સંચરી, પામી વિમાનના ૨૦
તનુ ફગાવતી યજ્ઞની ઝાળમાં
નિજ પરાજયસ્તોત્ર લખી ગઇ

ન હત તો, સજની, તુજ કોટિએ
લગીર આજત દક્ષતાણી ઉમા. ૨૧

ક્ષયથી ક્ષીણ શરીર તજી શશી
ઉતરતો ત વ લોચન કાંઠે,
નયન-સંચિત ચાંદનીના અમી
ગ ટ ગ ટા વી નવાં ધરતો વપુ. ૨૨

નિરખી'તી ન તને, સખિ, જ્યાં લગી
અસત સ્વપ્ન હું ત્યાં લગી માનતો:
જગત-જાગૃતિમાં નવ તું સમી
ઉતરી'તી સુજ લોચન માર્ગમાં. ૨૩

સત ન જાગત, તો પછી સ્વપ્નને
અસત કાં, સખિ, માનવ માનતા ?
અસત ને સત દર્શન-કોણથી:
ઉભય એક જ વસ્તુ ન હોય કાં ? ૨૪

હૃદય વાંછિત સચ્ચિતસ્નેહની
વિરલ ઝાંખીથી વંચિત વિશ્વ આ
લગીર લોચનગોચર એ થતાં
અધિક સ્વપ્નથી ના કદી લેખતું ૨૫

નવ ગુલાબની પાંખડીઓ સમા
અણુગણ્યાં રમણે ચડી સોણલાં

રચી રહ્યાં મુજ આત્મનઘેરતી
રચિર બલ મહેન્દ્રની મોહિની. ૨૬

નવ લગીર વિભેદન બલતું
કર્ચું, સખિ, તવ સૂક્ષ્મ કલેવરે:
કુસુમપુંજથી જેમ વસંતશ્રી
પ્રસવતી, સરી સ્વપ્નથી તેમ તું. ૨૭

પ્રગટયું પૂર્ણથી પૂર્ણ પુરા હતું,
પ્રગટી તેમ તું સ્વપ્નથી સ્વપ્નશી
કવિતાણી પ્રતિભાથકી કાવ્ય શી:
પ્રગટી વિશ્વકલાધરખી છીથી. ૨૮

અરુણ અંગુલિઓ થકી જે પળે
રમત માંડી, સખિ, મુજ વાળ શું,
ઉછળી આત્મન લોચનમાં વસ્યો
ચળ, સુલોચન, લોચન તાહરે. ૨૯

પછી વહ્યાં વરસો દિવસોં સમા,
સમયસીમ વિલુપ્ત થઈ હતી;
દિવસરાત્રિતાણી ગણના વિના
જીવનસ્રોત અખંડ વહ્યો જતો. ૩૦

સખિ, તું પોઢતી તે પળથી નિશા
ઉગતી માહરી સ્વપ્નની સૃષ્ટિમાં;
પ્રથમ કિરણ નેનથી છૂટતાં
હૃદય-કાનન શુંજન જાગતું. ૩૧

બ્રમણ આદ્યુ વિશ્વવિષે, સખિ,
નગ, નદી, સર, નિર્ઝર, સાગરે;
પવન પાવડી ઓ કદી કૂટલી,
પ્રગટતી કદી પાંખ મનોજવા. ૩૨

પ્રકૃતિ ગોઢમહિં સખિ, ગેલતાં
તું કદી ચીંધતી માનવમેદિની
ધસતી, ધૂળતાણી ડમરી થકી
રચતી આવરણો નિજ આંખના. ૩૩

“જગતમાલિક હું, ન સ્વતંત્ર કે
રહી શકે અહિં માહરી ભૂમિમાં;
હું વિણ કોઈ ઉપાસ્ય ન દેવતા,
અખિલ સર્જન અર્ચન માહરું. ૩૪

કમર ખેવડી વાળી ગુલામ સૌ
નયનજ્યોત ‘હું’ કાજ જલાવજો;
રુધિરવર્ષણથી મુજ ખેતરે
મરી જજો, પણ, પાક ભરી જજો.” ૩૫

રટણ ઓહવું શ્વાસની સાથમાં
વહી રહ્યું ઉરઉરમહિં, સખિ,
અખિલ-ધ્વંસની આત્મવિનાશિની
સખગતી નિશિવાસર વાસના. ૩૬

પ્રકૃતિ સુન્દરતા, સખિ, માણવા
સમય કે અભિલાષ જ ના દિસે;
પરમ તત્ત્વનું હાર્દ પિછાણવા
પ્રકૃતિચિન્તનની પછી શી કથા? ૩૭

ગિરિવરો શિવચિન્તનમગ્ન શા,
સખિરિ, તેમની સાથળ લેદીને
સરજીયા પથ હિંસક સૈન્ય ના
મનુજ કેરી ગુલામી મુરક્ષવા. ૩૮

અલગ આત્મન કાઢી કુગાવીને
નિરમિયા નરમાંહિથી સૈનિકોઃ
મનુજ-ધર્મ પશુશરણે ગયો.
બલિતણી બલિહારી થઇ ગઇ. ૩૯

ફરજ, શિસ્ત, સનાતન શાસનો
લુણહલાલીઃ સુમોહક શબ્દ સૌ,
હૃદય થીજવી, તેજ નીચોવતા,
અપ્રીણ માનવ-આત્મ તણા બધા. ૪૦

રણકતા મધુ શબ્દની ગૂંથણી
અર્વાર્ણમાં ભ્રમજાલ બિછાવતો;
અબુજ માનવ બંધન આત્મના
મલપતો શણગારસમા ગણી.

કચકચાટ જરાય કર્યા વિના
કબુલી જલિમની જડ જૂંસરી,

જગત-જૂની ઘરેડની માંહિ જે ૪૨
ઝૂકવી ડોક, દડે, નર તે ગુણી.

કદિક સ્વપ્નઉપાસી યુવાન કો
નજર ચૂકવી હિંસક યૂથની,
સ જગતા ઉર દી પ ઉજા સ માં
નવીન માર્ગલાણી પગલાં કરે. ૪૩

કરસહસ્રથી તે શિર તૂટતી
ઝગતી કાળની આંખ શી વીજળી:
ખની યુવા ઇતિહાસતાણી કથા
સતત લાલ ધજા ધરતો રહે. ૪૪

તદપિ કો' નરસિંહ પિનાકી શો
ગરલ જીરવી મા ન વ-ઉર નું
જગવતો નિજ જાહ્નવીથી ફરી
જગ સુકાયલ અમૃતના ઝરા. ૪૫

જગત તેહની માંડી ઉપાસના
મનુજ-કોટિથી ખાતલ ભાખતું:
ધરમ જીવનમંત્ર હૂંખી જતો
ક પ ટ પૂજન કેરી ધમાલમાં. ૪૬

વિવિધ નાટક આ, સખિ, દાખવી
સ્મિતસુભાષ્યથી મર્મ ઉજાળતી;

અધ-ઉઠ્યા પરિપ્રશ્ન ઉઠાવીને
વણુ કંથે લ શમાવતી સંશયો. ૪૭

પરમ શ્રેયની માહુરી શિક્ષિકા
ઉતરી, તેં મુજ આત્મનના, સખિ,
વિમલ તેજની અંશુલિઓ થકી
અધલી કે લ કમાડ ઉઘાડિયાં. ૪૮

જીવનને ગુરુભારથી ચાંગતા
જીવનમાં ગુરુઓ અછતા નથી;
જીવનના ગુરુભાર ઉતારતી
જીવનદાયિની એક તને દીડી. ૪૯

કહ્યું મને, “સહુ સ્વપ્ન સમેટીને
જગત-જંગની માંહી ઝુકાવજે
તદપિ સ્વપ્નની આછી અસંગતા
વિસરજે નવ જાગૃતમાં કદી. ૫૦

નિરખજે ધમસાણની ધૂળમાં,
વળી મસાણની ખાખમહિં મને:
કણીકણી થકી પ્રાણ પ્રકુલશે,
પ્રગટશે, પ્રિય, ખાખથી પોયણાં. ૫૧

ક્ષણિક તર્પણ ધન્દ્રિયલોગનાં
જવર સનાતનમાં પરિણામતાં.

પરમ તત્ત્વ તણા અનુરાગીને
નવ ઘટે જડ ખાતર ઝુરવાં. ૫૨

વિજય, શક્તિ, સુકીર્તિની ઝંખના
જ કડતી જડ સંગ મનુષ્યને,
પરમ ચેતન બ્યોમ વિહારના
હૃદય-ઉડુચનો અવરોધતી. ૫૩

યશની આશ લરે દિલ દીનતા,
વિજયવાં છુ પરાજય પેખતો:
વલખવું નવ શોભતું શાહને
અખિલ ઉદ્ધતના હકદારને. ૫૪

વિજય જીવનનું નવ ધ્યેય છે,
નવ પરાજય જીવનનો સુણ્યો;
યશઉપાસનહાર ભૂલ્યા બધા
કમલ વંચિત કાદવ ચૂંથતા. ૫૫

પરમ પ્રકૃતિની તનયા હું છું,
તનુજ તું, પ્રિય, આદિમ તત્ત્વનો:
પુરુષ પ્રકૃતિયોગ થયો, હવે
નિરખશે જગ સંસ્કરણો નવાં." ૫૬

થયું મને: "નભ-તારક-મંડલિ
જટિલ માનવ ઉર ઉતારશું:
નિખિડં લીધણ અંધ તમિસ્રનાં
યુગ પુરાણ ઉજળશું જંગલો. ૫૭

સળગતા ઉર ભેદી પ હા ડ ના
અ ગ ન ધો ધ ધગન્ત ઉછાળશું;
મ લિ ન માનવઅંતરવાસના
સખિ, જલાવી જશું જડમૂળથી. ૫૮

સતત પ્રીતમચુમ્બન અંખતા
ધગત કામુક-ઓઠ સમા રણે
ફરી ફરી રસચુમ્બન અર્પીને
બુલવશું જ ગ શો લ ન નંદનો. ૫૯

આફળ પ્રેમ, અપૂર્ણ મુરાદના,
વિપથગામિની વિપ્લવી શક્તિના,
શાતલ આંદની-અર્ક નિચોવીને
ફળવશું જખસો જનતા તણા.” ૬૦

નવીન સૃષ્ટિતણાં વણી સોણલાં
હૃદય માહરૂં નાચી રહ્યું હતું;
રમણ આત્મનમાં જનમ્યું હતું
રચિર લાવિની આંખી થકી, સખિ. ૬૧

જીવન ને નવયૌવન સ્વપ્નશું,
સહચરી વળી તાહરી શી, સખિ,
ત્રિપુટિયોગ અલૌકિક સાંપડ્યો,
પછી અશક્ય શું આપણને હતું? ૬૨

પણ અચાનક લાગ્ય ફર્યું અને
નિરવ તું સરી પાછી અવ્યક્તમાં—

તું હતી ત્યાંલગી લેશ ન લાગ્યને
સખિરિ, હું કદીયે ગણુ કારતો. ૬૩

વરણ, વાસ, કુમાશમહિં સરી
જ્યમ ગુલાબ વિલક્ત થઇ છુપે;
શશી ગળી નિજ આંદનીમાં મળે,
દ્રવી લળી, સખિ, તેમ અવ્યક્તમાં. ૬૪

નયન નિર્ગળી રોશનીમાં રમે
જ્યમ શમે ગીત આદિમ નાદમાં,
વિરમતી તવ લોચન વીજળી,
શ્રી હરિલોચન તેમ વિરામી તું. ૬૫

અણુઝીલાયલ વાણીની ઝોળીમાં
ઉડતી ઊર્મિ અનંત મહિં શમે
તણ સગુણ સ્વરૂપ અમૂર્તમાં
શમી અનંતવિહારિણી તું, સખિ. ૬૬

વિધિવિધાન હશે, અથવા હશે
વિગત જીવનકર્મની વાસના,
ધનવિમોહવિલીન હું દીન પે
કિરણ ઇશકૃપાતણું વા હશે. ૬૭

અખડો તું, સખિ, જીવનઆલમાં
હૃદયના ધન ઘોર ઉજળાતી;

ક્ષિતિજકેર પરે હજી સોહતી-
અણચિતી પ્રિય આથમી કેમ ત્યાં ? ૬૮

જીવનના તિ મિ રો પળ ચીંધવા
સજની, શું સજીતી કિરણાવલિ:
જીવનમાં જગવી ઘનવેદના
ઘટતું ના જવું, જીવનસાથિની ! ૬૯

તું પ્રગટી હતી તેનીય પૂર્વમાં
તમ હતું-હજી ચે તમ તે રહ્યું !
અધિક ઘેરું હવે ઉલટું થયું
પલક જ્યોતિ તણા અખકારથી. ૭૦

તું ગઈ, સ્વપ્ન ગયાં, સુખડાં ગયાં,
જખમ જીર્ણ રહ્યાં, ઝુરવાં રહ્યાં,
કરુણ અશ્રુ રહ્યાં, દુસકાં રહ્યાં-
પ્રગટિયાં નહિ ખાખથી પોયણાં ! ૭૧

ધૂળ ધસે, ધમસાણ ઉચે ચડે,
ચરણ લાખ તણા પડધા પડે,
અખઘડી અડફેટ મહિ લઈ
પટકશે, છુંદશે, મુંજને, સખિ ! ૭૨

ઉર ઉખેડી સુલોચન-ધારથી
સ્મિત, સુમાલિનિ, અંતર વાવિયાં;
નયનની કથી નીર છલાવિયાં:
તદપિ કેમ હજી ઉગતાં નથી ? ૭૩

સ્મૃતિપરાગ

• ઉપજાતિ •

વીંતેલ સોણાં સુખનાં સ્મરીને
હતાશ હૈયું કરવું ઘટે નાઃ
અનૂપ સૌન્દર્યની આંખી પામી
શું અશ્રુમાં ગાળવી જીવંતગાની ?

૧

હા ર વર્ષે કદી એક વાર
વિભૂતિ વિશ્વે અવતાર ધારેઃ
અનન્ત આશ્વાસન, પ્રેરણા ને
જવલંત શક્તિ મનુજાતિ પામે.

૨

કપાળ ઢાળી નયનો નિતાર્યા,
અથાગ આગે ઉરને પ્રજ્વલ્યું,
તથાપિ મધ્યાહ્ન મરુસમીર
સમા નિસાસા ન સદાય શોભે !

૩

ખસો નિસાસા, ડુસકાં ! ન હું પે
ખિછાવજો નિષ્ક્રિય મોહ-ઝલિઃ
અપાર અશ્રુજલસાગરે ના
ડુગાવજો જીવનનાં વ મારં !

૪

વૃથા વિલાપો લવી કાં જગાવું
જગે નમાલું હીણસૂરં ગાણું ?

વગોણું સૌન્દર્યતાણું શું કામ
મનુષ્યની બાંધી જીવે ચડાવું ?

૫

હું ધન્ય કે જીવન આલમાં એ
ઉગી-ભલે ને ક્ષણ અર્ધ માત્ર !
સુ-અદૃષ્ટિ આંખી પર વારી બાઉં
હઝાર લાખો, સળિ, જીન્દગાની !

૬

હઝાર મૃત્યુતણી યા તના એ
વ્યથા કરોડો નરકોની કારી :
કબૂલ છે, દેવિ, સહુ મને, જો
ક્ષણેક આંખી કદિ થાય તારી !

૭

૨૩-૬-૩૨

અગાશી પે એક સમે પડ્યાં'તાં
પરોવીને અંશુલિ-નેન-પ્રાણુ :
ચડ્યું હતું વિશ્વ સમસ્ત સુખ
સુહાગિની આન્દનીને હિલોળે !

૮

ધગંત આંખો મુજ કામ-આગે
સુતન્વી, કાયા તવ પી રહી'તી
નિલોકી તું પાર્થિવ તાલ બોલી
જુલાવતી કૌસુદીને સિમતોથી.

૯

“રખે તું સૌન્દર્યની ત્યાગી પૂજા
વિહુ મધ થાતો મૃદુ મૃત્તિકામાં :

અવાર આકર્ષણ સ્થૂલનું છે;
પરંતુ સૌન્દર્યનિવાસ સૂક્ષ્મે ! ૧૦

અયોગ્ય ના રાગ્યવું સ્થૂલભોમે:
ઉવેખતા સ્થૂલ જનો અપ્રસન્ન:
પરંતુ પૂજા જડ કેરી માંડી
વિચારવું ચેતનઃ ઘોર પાપ ! ૧૧

ચુમે મને તું, હું તને ચુમીશ:
ભલે ઉડે બદ્ધત ચુમ્બનોની !
પરંતુ જો હોઠ ભર્યે ન હૈયાં
મળે, નકામી સહુ ગોશતખેરી ! ૧૨

સુધાઝરંતા, પ્રિય, એકવાર
ગુલાબ આ હોઠતણા સુકાશે;
તવાત્મના નીર હિલોળતી આ
મિયાઈ બીજો ચળ-ચન્દ્રિકા ચે. ૧૩

પ્રમોદસ્પર્શી મૃદુ દેહ મારો
વિરામશે પ્રકૃતિમાંહિ ત્યારે
તું શોકની ભૂલભૂલામણીમાં
શું આત્મઘાતી બનીને ભમીશ ! ૧૪

પુબરી સૌન્દર્યતાણા સુધીર
વિલોકતા પૃથ્વીની પેલી પાર:
શિખાઉ આલમ્બન આશરે છે:
ઘડા તણે! ભાર ન તાર લઢે !

પ્રતીક સૌન્દર્ય તું-શ્રેય કે રૂ-
હું પ્રેયસી થૈ તુજ પાસ આવી :
પરંતુ સો પાત વટાવી ખેટું
જવું, સખા, પ્રેયની પેલી પાર !”

૧૬

સિંચી સુધા શ્રાન્ત શરીરમાંહિ
શશાંક ચૈતન્ય નવું પ્રસારે :
વિખેરીને વિહ્વલતા, ઉરે, તેં
અમોઘ પાન્થેય ભર્યું તું ત્યારે !

૧૭

વિસારી તે માઝમ-રાત-ગોષ્ઠી
હું શોકની શૂળી પરે શું કામ
અપૂર્વ આદર્શ દઉં ચડાવી
સખિ, તું-પ્રેર્યા, ઉભયે-ઉપાસ્યા !

૧૮

થયેલ તારી ક્ષણઅંખીધન્ય
ફગાવું કાં જીન્દગી આંસુનીરે !
જલાવું નિઃશ્વાસની આગથી કાં
જીવંત આ સ્મારક તારું, દેવિ !

૧૯

અલદ્ર વ્યામોહમંદિ વિસાડું
હું કેમ ઉસ્તાદની તાલિમોને ?
ઘડો ગયો : કારીગરી સ્મરીને
શું કામ ફૂળું : તરતાં શીખ્યો છું !

૨૦

સવાર તે સાંભરતી હજુ યઃ
વસંત ખેલેલી હતી આપણી ને
ઉઠી, સળિ, બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં મેં
જમાવ્યું તું આસન આમ્રકુંબે !

૨૧

હું કોકિલાના સુર પૂરવાને
મથી રહ્યો'તો પદ-શૃંગલામાંઃ
સહસ્રરશ્મિતણી રોશનીને
ઉતારવાને ધરના દીવામાં !

૨૨

લસંત જે પદ્મદલે પરાગ;
વિશુદ્ધ સૌન્દર્યવસ્થા સુહાગ,
કિશોરઉરે અનુરાગ મહેકેઃ
શું સ્થૂલ સન્ને રહી તે શકે કે !

૨૩

નલો-વિહારી સુર-આવલિની
હું શોધી થાક્યો અનુરૂપ કાયાઃ
મિચેલ આંખો જ્યહિ મેં ઉઘાડી
તને સળિ, સંમુખ ત્યાં નિહાળી !

૨૪

વિરેખ કો જાત્રતસ્વમ્ કેરું
ગુલંતું તારે પ્રતિગિમ્બ નેત્રે,
કપોલરાગે ઉરનાં તુમુલો
લખ્યાં હતાં અસ્ફુટ વાણીમાં કો !

૨૫

હતાં ઉરો યેય સ્ફુરંત એક
વિચાર ભાવોર્મિથી તેમ પ્રાણેઃ

તથાપિ હું ગોઠડી કાજ બે યે
ક્ષણાર્ધની સાધી લીધી સમાધિ ! ૨૬

“અરે ન કાં?” તે પછી સાથ બન્ને
વઘાં, સુઝાયાં, વિરમ્યાં, અને ત્યાં
રસાળડાળે કુજ કો કિલાએ
કુસાવી ગૂંચો ઉરની ઉકેલી ! ૨૭

“અરે ન કાં, પ્રીતમ,” બોલી પાસે
પડેલ શૈલા સ ન પે ઝુકાવી,
“વસન્તના-જીવનના-સુરો આ
શકાય આખા જગને સુણાવી ! ૨૮

રસોત્સવાથે^૧ રસની સમષ્ટિ
રચાવી સર્વત્ર રસાધિરાજ
સહસ્રકંઠે રસસાદ દે તે
ઝિલાય ના કાં સહુ માનવોથી !” ૨૯

સુરાવલિ કો કિલની હજુ ના
શમી, વિરામી હજુ અંખના ના
સુણાવવા સાદ જગજગનો ને
વસન્તના ને, સખિ, -તાહરા યે ! ૩૦

સુતેલ, રોધેલ, સુકેલ, સૌના
ફરી ઉર-સ્રોત વહાવવાના
અતૃપ્ત તારી રસવાસનાના
અનંગ દેખું ભમતા ઉમંગ ! ૩૧

. કૃતવિલંબિત .

કુસુમનાં દલનાં વસનો ત્યજી
અવનિઆલ લરે રસસૌરભ :
આણુઝીલ્યાં ઉરતૃપ્તિનિમંત્રણે
વિતરતી સરતી તવ વાસના !

૩૨

અનુષ્ટુપ

ઝીલાઓ વા ન ઝીલાઓ નોતરાં રસ રાજનાં;
હું તો લાંગ્યોતુટ્યો સાદ તારી સાથે, સખિ, પુરં ! ૩૩
મહાસંગીતગંગામાં આપણા સુરદીવડા :
તરો વા એ, ડુબો વા એ: છેડાછેડી બની રહો ! ૩૪

૧૩-૬-૩૩

(હરિણી)

સ્મરણ, સજની, અઘાપિ તે જુની જનમાષ્ટમી :
ગગન ઘનથી ઘેરાયુંતું, ઝખૂકતી દામિની;
ચિરવિરહીઓ આલિંગે ને સુખોય ખમાય ના,
ઉરપુર ભીંબે આંખો: તેવી ભીંબતીતી યામિની ! ૩૫

અનિલ લહરો ઠંડી તાજી ધીમી મધુરી ભીની,
રુચિર સુખદ સ્પર્શે પ્રેરી, સખિ, પુલકાવલિ,
ઉભય ઉરને પ્રેમોન્માદે ચડાવી, સમાધિમાં
વિલીન કરતી લહેરાતીતી રતિમુખેશ્વાસ શી ! ૩૬

કર કર ગુંથી, નેણે નેણાં ઘડીક પરોવીને,
 ઉભય હૃદયે એકોર્મિની ગતિ ગણતાં હતાં;
 ઘડિક નયનો મીચી, ઢાળી કપોલ કપોલમાં
 પ્રણય-મુરલી-મીઠાં ગાનો, સખિ, સુણતાં હતાં ! ૩૭

નજ તનયના પ્રાહુર્ભાવે પુનીત ઘડી હતી :
 ઘર સહુ સુનાં, મંદિરોમાં ભરાતી'તી મેદિની
 પ્રણય-ઈશની ઝાંખી કાળે; ગૃહે, સખિ આપણે
 પ્રણયપૂરના હિલોલોની ખુમારીમાં હિ હતાં ૩૮

દશ વરસનાં બહાણાં વાયાં, છતાં હજુ યુમ્મનો
 વદન પરથી ના સુકાયાં, ન અંતરથી સર્વાં :
 સ્મરણસ્પર્શો રોમાંચોની સમાધિ સધાય છે :
 હૃદય-ઘળકો તે રાત્રિની હજુ સંભળાય છે ! ૩૯

નજર ધુમવી ચારે બાજુ, સુતું સહુ દેખીને
 મુજ નયનમાં તેં દૃષ્ટિને ફેરી, સખિ, નાંગરી;
 હસી પડી પછી ને બોલી તું,-હજુ પણ વેણુ એ
 હૃદય તરતાં-નિદ્રામાંહિ તરે જ્યમ સોણલાં ! ૪૦

“અખુઝ અમથાં ખોખાંવાંસે સદા અથડાય છે;
 ઘર સહુ સુનાં ને શેરીમાં ભીંડાભીંડ થાય છે.
 પ્રભુ પ્રગટશે મંદિરોમાં-અને ઘરમાં કલિ !
 પ્રણયપતિની પૂજા શીખી ભલી જનમંડલિ ! ૪૧

મુરલી અરથે મારામારી, તમા નવ ગીતની :
 જનમ ઉજવે પ્રેમીનો ને પિછાણુ ન પ્રીતની !

ધરધર તાણી કુંજો સૂની : શર્યા રસના સુરો :
કશું નિરખશે મંદિરે જ્યાં રમશાન બન્યાં ઉરો ! ૪૬

હરિ હૃદયના પ્રીતિકમ્પો ઉરે ઉરમાં સ્ફુરે :
જડ કલકલે ઘેરાયેલા ન તે શ્રવણે ઘરે;
પ્રગટ પ્રભુને તાળાં વાસી દશેદિશ ખોળતા,
સુકલ સ્મૃતિના અસ્થિ પૂજી ઉરો અલડાવતા !” ૪૭

સજની, હજુ યે તે શબ્દો તો સદૈવ કર્યા કરે
મુજ હૃદયમાં તારી મીઠી સ્મૃતિની પ્રદક્ષિણા:
રમઝટ મચે, આત્મા ડાલે, શરીર સરી પડે :
ફકત ઉર બે આલિંગેલાં, સખિ, ધબક્યાં કરે ! ૪૮

૨ ૩ ૩૩

- મન્દાકાન્તા -

તે દિ' લાગી અધુરો સહસા રોજની મારી ભાષા,
હૈયાવીતી હુબહુ કથવાની બધી ત્યાગી આશા,
ખોયા વાણી વિનિમચથકી રીઝવાના ઉમંગ
જે દિ' સાધ્યો પ્રથમ, સખિ, તેં આત્મમાં શાન્તિભંગ ! ૪૯
મેં જીવેલા જીવનમંદિથી તારવી સંઘરેલા,
ને કદપેલા જીવનઅરથે ગૂંથોને જાળવેલા
શબ્દો વાક્યો પદસમૂહ લીંબેલ દારુ પ્રમાણે
થોડું સૌએ સુસવી શમિયા ભોંઠપે લગ્ન જાણે ! ૫૦

ખેડાયાં તે વિપળમંદિ શાં ભારતો આત્મ મારે :
ઓછું જાણું ઝુજી શરણ દુર્ગો થયા સર્વ તારે !

ના સહેવાતાં પ્રલય, સજની, ઘેર નિઃશબ્દતાથી
આવ્યાં તેવા પદ ફગવવા માંડિયા હોઠમાંથી ! ૪૨

શેા જાદુ ! એ સકલ જીવતાં મોતીઓ પેર આજે
પ્રોવાઈને, સજની, તુજ કંઠે સગર્વે વિરાજે !

૫-૮-૩૩

તે દિ', બહાલી, ખખર હત કે ના ફરી કોઈ વાર
એવી ખીજ સુલગ પા કો ઊગશે જન્દગીમાં,
કે જે આજે નરી નજરથી માંડ દેખાય ધાર
તે પલટાશે યુગજીવન અંધોળતી જા હૃદયી માં; ૪૩
તો આત્માના અપ્રગટ બધા કાઢતે દ્રવ્યસાર;
સત્કારોની લગીર ન મળ્યા રાખતે વાનગીમાં;
ને નોતરતે સકલ જગને ઓચ્છવે હું ધરાર :
ના રેતે હું જીવનધન અભિનન્દીને ખાનગીમાં ! ૪૪

તું તો આવી નિરવ પગલે, કેમ જાણે લબ્ધતી,
ઠાળ્યાં નેણે, અવર સહુની ઓથ નીચે છુપાતી !
અર્થોચ્ચાર્યાં વિરલપદ એ એક છાનાં કટાક્ષ
ને બાકી તો મીઠું રસળતી સાડીનાં રનેહદાય ! ૪૫
સાદી સાડી ધવલ, સખિ, ને સાદી રાતી કિનારી :
આજું જીવો ઉલ્લસ પરખી જેથી મેં ખેરનારી !

આલખેલ !

• અંજની •

મધરાતે મારી કોટડીએ,
ધીમે પગલે, પ્રેમળ હૈયે,
પ્રકાશના પુષ્પો પાથરતા
પ્રીતમજી આવ્યા !

નેણુ ભીડેલાં નિંદર-ભારે
ચુમી પોપચાં પ્રભુ ઉઘાડે;
નવલણ ભાણુ ઉગ્યા શું હારે
તુરંગ-અંધારે !

માથે કુંભો કર ફેરવતા,
છોપર ખેઠા મીઠું મરકતા;
ધન્ય ઘડી જીવનની કરતાં
નેણુ નેણુ મળ્યાં !

હું શરમાયોઃ આ ઠેકાણે
તુરંગમાં, વળી તે ચ કટાણે,
પ્રભુના સ્વાગત કહું કેમ ? કે
પૂજાપો આણે ?

તજ સાદડી જેઠો થાતા
પ્રભુ રોકતા આપી શાતા;
વેરંતા મોતીડાં મુખથી
જોડ્યા બલ-દાતા !

“શું કરવા ઉઠવું છે તારે
થા કે લું જીવન શ્રમભારે
લલે ઘડી વિસામો લેતું
ભિલું કામ સવારે !

“જુરે પ્રાણ મારો તુજ માટે
તેથી, લાડિલા, આ વાટે
પળ મીટ માંડી, આવ્યો તારી
સૂરત પીવાને !

આતમજ્યોતતણા ઝળકારે,
હૈયાના જીવન ધળકારે,
પાંપણને કોમલ પલકારે
પ્રીતમ તરવરતો !”

પ્રાણસખાની સુણી આ વાણી
ડળક ડળક લોચનથી પાણી
લમણાં ગાલ લીંજવતાં મારાં
રેલાયાં હેતે !

ભુવનપતિનાં નેણ લીંજ્યાં,
નિરખી હતી ના આવી માયા,

વિરાટના વજ્રર હૈયામાં
આંસુનું ઝરાણું !

ત્યાં પગના પડઘા સંભળાયા,
સંતરીના ઉતર્યા ઓછાયા,
લીનાં પોપચાં ચુમી ફરી મુજ
વળ્યા જીવન-રાયા.

અંધારાના પૂર ઉછળ્યા,
વીશ સંતરીસૂર ઉછળ્યા
તુરંગની ને મુજ આતમની
“આલખેલ” દેતા !

ધીરે ધીરે પધારો નાથ !

. મહાડ .

મારા લોહના સળીઆ સોંસરા

ધીરે ધીરે પધારો નાથ !

વાટ નિહાળીને નેણુ ઝંખાયાં, હૈયું અધીરું થાય,
ઝૂકી ઝૂકી મારી ડોક દુખે, દેવા, શ્રવ મારો ઘોળાય.

પાંપણ પાથરી સેજ રચું હું, પ્રાણપંખે ઢોળું વાય,
નયન જલાવીને આરતી અર્પું, આંસુધારે ઘોઉં પાય.

લોહપિંજરમાં ખાતો લથડિયાં કેદી આતમકીર;
જુગજુગના ખ્યાસીની ખ્યાસ ખુઝાવો, પાઈ પ્રીતિના નીર !

લોગ ન માણું, હું યોગ ન માણું, સુક્તિનું મારે શું કામ !
આપ પધાર્યે લોહ-પિંજર માંડું થાશે સુક્તિનું ધામ !

ધીરે ધીરે પધારો નાથ

મારા લોહના સળીઆ સોંસરા

ધીરે ધીરે પધારો નાથ !

આફતનો અવાજ

જળહુળતી જગની જળરોમાં માનવમેદની ઠેખાં ખાય;
સ્વેદનીતરતાં માટીના માળખાં આપસમાં અથડાય:

એ ભીડમાં ભાજ્યા ભચડાતા
પ્રભુ ઠેબે ઠેબે ઠેલાતા !

ખારણે ખારણે હડધૂત થાતા, પડતા આખડતા જાય,
મેલી ફાટેલી એક લંગોટી માંડ કરી સચવાય:

ભૂખે એની કાયા સુકાણી,
પુકારે, “પાણી, પાણી !”

છપ્પનલોગે છલક્યાં મંદિરોના ઘેરા ગુંજે ઘંટનાદ;
આરતીના શંખ આલને લેદતા ભક્તોને હેતા સાદ:

પ્રભુ એમાં પેસવા ધાયા:
લોખંડી કમાડ ભીડાયાં !

નૌખત જળવો, શિંગી સજવો, જળવો સૌ સામટા સાજ:
ખલકને ખૂણે ખૂણે પુગાડો આફતનો એક અવાજ:

ખાલિક તો ક્યાંક ખોવાણા:
પૂજી રહ્યા, પામર, પાણા !

હરિનાં લોચનિયાં

• સારંગ •

એક દિન આંસુભીનાં રે
હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

પગરંગી ઓઝવ ઉઝળ્યો'તો અન્નકૂટની વેળાઃ
ચાંદીની ગ્રાખડીઓએ ચડી ભક્ત થયા'તા લેળા !
શંખ ઘોરતા, ઘંટ ગુંજતા, ગાલરૂં અણુઅણુતીઃ
શતશગ કંચન આરતી હરિવર-સંમુખ નર્તન્તી.
દરિદ્ર, દુર્બળ, દીન અછૂતો અન્નવિના અડવડતા,
દેવદારની ખડાર ભટકતા ટુકડા કાજ ટટળતા,

તે દિન આંસુભીનાં રે
હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

લગ્નવેદિપાવક પ્રજળ્યો'તો, વિપ્ર વેદ ઉચ્ચરતા,
સાજન મેહાજન મૂછ મરડતા પોરસકૂટ્યા ફરતા !
જીર્ણ, અજીર્ણ, પામર, પ્રીતકું, માનવપ્રેતસમાર્ણ,
કૃપણ કલેવર કોડભર્યું જ્યાં માંડવડે ખડકાણું !
“પ્રાહ્યાણવચને સૂરજસાગે” કોમળ કળી ત્યાં આણીઃ
ભાવિની મનહર પ્રતિભાની જે દિન ઘોર ખોદાણી !

તે દિન આંસુભીનાં રે
હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

ભયપથરથરતા ખેડૂત ફરતા શરીર ડાકુ વીંટાયાઃ
વરુનાં ધાડાં મૃત ઘેટાંની માંસ-લાલચે ધાયા !

થેલી, ખડિયા, ઝોળી, ત્રિજેરીઃ સૌ ભરચક્ર ભરાણુંઃ
કાળી મજૂરીના કરતલને જે ટંક પુગ્યા ન દાણા !

ધીંગા ઢગલા ધાન્ય તણા સૌ સુસ્તોમાંહિં તણાણાઃ
રંક ખેડુનાં રૂધિરે ખરડયાં જે દિન ખળાં ખવાણાં !

તે દિન આંસુભીનાં રે
હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

હુંક્રાણાં રાજવીભવનોથી મમતઅઘોર નશામાં
ખુદમતલખીયા મુત્સદ્દીઓએ દીધા જુદ્ધ-દદામા !

જલથલનલ સૌ ઘોરઅગનની ઝાળમાંહિં ઝડપાયાઃ
માનવી માનવીના ખુન પીવા ધાયા થઈ હડકાયા !
નવસર્જનના સ્વપ્નસંગી ઉર ઉછરંગે ઉભરાણુંઃ
લખલખ નિર્મલ નવલકિશોરો ખાઈઓમાં ખોવાણા !

તે દિન આંસુભીનાં રે
હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

ખિલું ખિલું કરતાં માસુમ ગુલ સુમ શિક્ષકને સોંપાણું
કારાગાર સમી શાળાના કાઠ ઉપર ખડકાણું !

વસંત વર્ષા ગ્રીષ્મ શરદના ભેદ બધાય ભૂલાણાઃ
 જીવનભેદ તણા લઘુતમમાં પ્રગતિપદ છેદાણા !
 હર્ષઝરણુ લાખો હૈયાનાં ઝળક્યાં ત્યાંજ ઝલાણાઃ
 લાખ ગુલાબી સિંમેત ભાવિના વણવિકર્યાંજ સૂકાણાઃ

તે દિન આંસુભીનાં રે
 હરિનાં લોચનિયાં મેં દીઠાં !

પ્રિયનયનમાં

. હરિણી .

પ્રિયનયનમાં મેં શું જોયું? કદા સકલાત્મની.
 પ્રિય હૃદયમાં મેં શું જોયું? સૌમા મુજ આત્મની!
 પ્રિયનયનમાં મેં શું જાણ્યું? ન વાંઝણી વેદના.
 પ્રિયહૃદયમાં મેં શું માણ્યું? નિવેદ અલેદના.
 પ્રિયનયનમાં મેં શું વાંચ્યું? તર્યા, નર જે ઝુર્યા. ૫
 પ્રિયહૃદયમાં મેં શું યાચ્યું? ઝુઝું ચહું ના દયા.
 પ્રિયનયનમાં મેં શું પ્રીછ્યું? યુગોયુગની વ્યથા.
 પ્રિયહૃદયમાં મેં શું ઇચ્છ્યું? સમર્પણ સર્વથા.
 પ્રિયનયનમાં મેં શું પીધું? પિછાણ પુરાણી કે.
 પ્રિયહૃદયમાં મેં શું દીધું? અખોલ નિશાની કે. ૧૦
 પ્રિયનયનમાં શું આરાધ્યું? પરાત્પર પ્રાણ મેં.
 પ્રિયહૃદયમાં શું શું સાધ્યું? નવીન વિધાન મેં.
 પ્રિયનયનમાં મેં જે દીઠું, દીઠું બહુએ હશે:
 પ્રિયહૃદયમાં મેં જે વેઠ્યું, લહ્યું વિરલે હશે!

સંકટપ

. શિખરિણી .

નથી હું તારો ને તું નવ યતજો મારી કદિ યે;
 નથી અંધાવું ને, સખિ, નવ તને યાંધુ કદિ યે.
 મને યેડી ભારી વસમી નિજ લાગે હું પદની,
 ઉમેરું ક્યાં તેમાં નવીન કડી પાછી મમતની!
 રખે માની લેતી મુજ હૃદયની આગ ઠરી છે, ૫
 અને તાલાવેલી તુજ મિલનમાટેની મરી છે:
 હતો તેવો હું છું: થનગનતી છે એજ લગતી,
 હજુ યે એ જુનો જલવી જલતો પ્રેમઅગતી!

પરંતુ તું મારી યતી કરી રખે તું જ ન રહે
 અને જ્ઞાન્તં પાપમ્
 અને એવું થાતાં મુજ દિલ તને, બહાલી! ન ચહે! ૧૦
 હશે આ ભીતિ તે ફક્ત મુજ હૈયાની ભ્રમણા,
 છતાં મેં તો વાળ્યો જીવનવ્રતસંકટપ મનમાં:
 તું મારે મ્હુ જેવી, રહિશ હું ય સપ્તર્ષિ સરિખો:
 તું પે માંડી નેણાં સતત, સખિ, અસ્પૃશ્ય ફરતો! ૧૪

ઉદ્ધવોધન !

. પૃથ્વી .

અરાજક થયું પુનઃ જગત; દેવ, જાગો હવે.
હણ્યા અસુર જે તમે, અવતરી ફરી તે બધા
નવીન યુગની કળા શિખી, સજાવી શસ્ત્રાસ્ત્ર ને
બન્યા વધુ અદૃશ્ય ને, અદૃશ્ય ઘોર હિંસામંદિ !

હવે નવ ફળે કશું ફક્ત કંસ ઉચ્છેદતાં : ૫
અનેક જુજવાં રૂપો ધરી અતીવ પ્રચ્છન્ન તે
સહસ્રશત બાહુથી મનુજવંશ ઉદ્ધવંસતો.
ગુલામ હજખેડુનાં જીવન રક્ત ચૂસી ચૂસી
કરી નિજ શરીરને પ્રગળ મત્ત પાડા સમું
ધુમે નફટ નાગડો વિષયના અખાડામંદિ. ૧૦

જીવે શ્રમજીવી બધા અધમ કંસ રીઝાવવા;
ચદિ રીઝવી ના શકે, નવ રહે બિચારાતાણું
મસાણુવણુ ઠામ કો બઘડી શાન્ત વિશ્રાન્તિનું.
નથી જીવનમાં રહ્યો રસ.

કદાચ મૃત્યુમંદિ

વિમોચન થતું હશે હું; ખની શું બલા આ તણું. ૧૫
પરંતુ નવ તે ચ છે સુકર, ક્ષમ્ય વા, ન્યાય વા,
-શું કંસ નિજ દાસને કદી ગહે ગુમાવા, પ્રભો !
કરાલ યમદંષ્ટથી અધિક કાનુનો કંસના !
નિમંત્રણ ચ મોતને શ્રમજીવી દઈ ના શકે-

તમે અનુલબ્ધાં, પ્રભો, જીવન ગોપગોપીતાણું ૨૦
અને ધરણી-ધેનુના રસની ગોરસી માણી છે.
હતાં સરલચિત્ત ને સખલદેહ ગોપાલ સૌ :
કુર્યો ભ્રમ કવિજને : અવતર્યા જ વૃન્દાવને
તજી અમરપુરીને સુર શું આપસંગે બધા !

હવે રસની છોળ ક્યાં ? અવનિહિરનાં ક્યાં અમી ? ૨૫
શમ્યાં સ્મરણુશેષ મંગલ ઉષા તણા સ્વપ્ન શાં !
ઉડી સુરખી ગાલની, નયનવીજ ઝાંખી પડી,
છટા લટક્યાલની લડથડી, પ્રભો, આત્મની
ખુઝાઈ ચિનગારીને લસમ ટાઢી ચે થૈ ગઈ !

અને અધમ કંસનાં કરતુતોની કાળાશથી ૩૦
તુરંગ ખની ભૂમિ આ સુર ઉછંગ જેને રમ્યા,
દ્વિગન્ત નિજ નાદથી હુલવતું ધુમ્યું ગાંડિવ
કલાંકિત ત્યાંહિ ધબ્બ ફરફરે ગુલામી તણી !
અને જગપ્રબ્ધ શિખી જ્યાંહિથી યોગકર્મણ્યતા
ખની અલસ દીન તે તમસ ઘોર ગતે કુખી ! ૩૫

પ્રભો, નવ શું સાંભરે, યવનત્રાસને ખાળવા
સુહાગી મથુરા તજી જઈ સુરાષ્ટ્ર હેરા દીધા,
યુગોથી મુચકુન્દ જે-ભરત ખંડના પ્રાણુ શો-
-સકલ-લોક-આત્મા સમે-

ઉતારી નિજ શક્તિને નિંદરઘેન ઘોરી રહ્યો,
જગાડી પ્રભુ તેહને-કુશળ નીતિવેત્તા તમે- ૪૦
કરાવી દીધી ભેટ, ને યવન ખાખ થૈ ને ઢળ્યો !

ફરીથી મુચકુન્દ એ નિજ સમેટી સૌ શક્તિઓ

અકર્મ ગતિશૂન્ય થૈ સરી પડ્યો રસાતાલમાં !
અરક્ષ શત દ્વારથી પ્રલયતીડતૂફાન શાં
ચડ્યાં યવનઝુંડ ને મુલકહીર સોસી રહ્યાં ! ૪૫
અનન્ત, પ્રભુ, ભારતી ભરતી ધાડપાડુ તણી,
દુરન્ત દુઃખદાયિની લહર દેશદુર્ભાગ્યની :
અખૂટ પાણુ ખૂટશે : ન ખચશે શું એકંકે કણી !

નહિ, પ્રભુ, નહિ બને અમરભોમ પ્રાચીન આ
પુરાતન વિભૂતિના જરજરીત ખંડેર શી ! ૫૦
ઉઠે જ મુચકુન્દ જો હજુ ચ આશ ઉદ્ધારની :
પરંતુ નવ અન્ય કો તમવિના જગાડી શકે.

તમે કહ્યું'તુ, દેવ, કે,

“ફરકશે ધરાયોકમાં

નિલજ્જ દ્વજ પાપનો મનુજરક્તરંગાયલો :
અને દળ અસુરના શ્રમજીવી પ્રબળને છુંદી ૫૫
ધરારધણી વિશ્વના બની કુલાઈ જ્યારે જશે :
ધરીશ અવતાર હું ધરણીભાર ઉતારવા !”

પ્રભો, સમય એ હવે: પ્રગટ સદ્ધ થાઓ અને
દીધેલ અમીકોલ તે પુરાણ પાળી જાઓ તમે.

સુણો નિરવ રોદણાં રુધિરબિન્દુબિન્દુ રડે ૬૦

અને રુદન સૂરમાં સમરઘોર હાકા પડે !

અમે થનગની રહ્યા મરણમાંડવે ખેલવા,
જમાવી રણથંભને અસુરકેતુ ઉન્મૂલવા !
નથી સમરનેતૃ કો રથી મહારથીને ગુંથી

સુકાન બની સૈન્યનું રણસસુદ્ર ખેડી શકે ! ૬૫
 સુસજ્જ અમ સૈન્ય છે ફક્ત પ્રાર્થના આટલી,
 તમે, પ્રસુજ્જ, ઉતરો પ્રગટ પ્રાર્થના સારથિ !
 સુતેલ સુચકુન્દ તે તવ પુરાણ શંખ ધ્વનિ
 સુણી ઉઠી છ લંગ થી ઝુકવશે મહાભારતે
 અને અસુરસંઘઅંતર ભયાર્ત કંપાવશે ! ૭૦
 છુટી કરકરો ઠથી પ્રલયવીજ ચિન્ગારી એ
 સહેલ જગતંત્રમાં સુભગ આગ દેશે કુંકી !

પછી નહિ ગુલામ કો,' નહિજ માલિકો કો હશે;
 પરંતુ સમતાતણે વિરલ યોગ કો ખીલશે !
 ફરી સુરખી ગાલમાં, નયન દામિની નાચશે, ૭૫
 અને કદમમાં જનો જીવન જો મ જૂઝાવશે;
 વસંત નવ સૃષ્ટિમાં, શરદ દૃષ્ટિમાં ડોલશે,
 અને પ્રકૃતિઉરથી અમૃતકેરી વૃષ્ટિ થશે !

પુરાણ જગલસ્મથી નવવિધાન થાશે, પ્રજો.

પછી લલિત બંસરી અધર ધારીને છેડજો ૮૦
 અને જગ ઉતારજો રસનિમંત્રણે પાઠવી
 સનાતન શ્રી રાધિકા, સુભગગોપગોપાંગના :
 હટી સુહૃદમંડલિ રસિક જેહ વૃન્દાવને !

ભલે જગત માણતું અજબ ધૂમ એ રાસની :
 અમેય પ્રભુ બે ઘડી અલખધૂનમાં મહાલશું ! ૮૫

પધારો પ્રલયાનલ

ખંડસંગ્ધરા-વસંતતિલકા-ઉપજ્જતિ-અનુષ્ટુપ

આત્માની યજ્ઞવેદી, ઇન્ધણું ભર્મિઓનાં
પ્રારબ્ધાગ્નિશિખાઓ, કાળવાયુ નિસાસા,
હૈયાની આહુતિ ને અશ્રુના આબ્ય મોંઘાં:
આજે સંહારસત્રે નવજીવનતણી પાસુંઢૌભાગ્યદીક્ષા ! ૪

એ ભસ્મનું તિલક ભાલ લગાવી ભદ્ર
પ્રસ્થાનનાં સમુરતાં શુભ હું લઈશ :
શું ભદ્ર ? ને વળી અભદ્ર શું ? એની વ્યાખ્યા
સાચી કદાપિ જ ન અંતર ઉતરી છે ? ૮

વિરાટનાશે નવસર્જનોની
પદ્માવલિ મંગલ કે પિછાણે ?
કરાલ કાલાનલ-ભીષ્મ-હોઠે
ઉગ્રા તણા ચુમ્બન કોણ માણે ? ૧૨

પ્રાણના કેલિકુંભેમાં પધારો પ્રલયાનલ :
મન્વન્તરો થયાં, દેવ, આપણે વિષુટા પડ્યા !

પરાજય! પુગ્યો! ભલે!

• પૃથ્વી -

પરાજય! પુગ્યો! ભલે! હૃદય ત્રાંપીશું, બાપલા!
ભર્યાં ઉર ઉઘાડીને સજળ અર્ધ્ય દેશું તને!
તું હૃત પ્રભુ-પાઠવ્યો કુશળશબ્દવાહિ, મીઠા!
પધાર, અમ આત્મમાં ઉતર, ભાળ સંદેશ શા!
ભયાવહ તું-રૂપની કપરી કલ્પના માત્ર થી
છળી, બળ નિજાત્મતું પળમંદિ ખુવે માનવો:
પિછાન કરી તેમને તુજ સ્વરૂપની? અંધ ના
શકે નિરખી શ્રેય અંતર વિરાજતાં તાહરે! ૮

“પરાજય અમંગલ!” બહીકણ માનવોએ સુણી:
પરાપુરવની કથા વણવિવેક ઝીલી લીધી!
ન હિમ્મત કરી કદી હૃદય તારું પીછાણવા;
ન વા નજર ઠેરવી અધુરી આંખીયે પામવા!
સ્વીકાર પ્રણુતિ, પ્રિય, તું પ્રભુપ્રેમપાર્શ્વદપદે
જટિલ અમ વાટમાં જળહુળાટ જ્યોતિ અગ્યાં!” ૧૪

બેચાર દિલ

અમનમાં વીણતાં કુલડાં કદી કાંટાચ વાગે છે :
પરંતુ કંટકોના વનમાંહિ કુલડાં કદી દીઠાં !
અમર કવિઓતણા રસલોકમાં પણ ક્યાંક રણવેળુ :
શીળાં રસધામ રોગિસ્તાનની આગે કદી દીઠાં ! ૪

છુપેલા દેવડેરામાં અસુર મેલા વસેલા હો :
અસુરમેલાણુમાં દેવો તણાં થાણાં કદી દીઠાં !
ભર્યાં સૌન્દર્ય વનમાં યે હશે અળખામણાં સ્થાનો :
કુરુપઆગારમાં દિદાર હુસ્નોના કદી દીઠાં ! ૮

હિમાચલમાં પરમહંસો વસે પણ પામરો યે છે :
નરકના પાતકીઓમાં પતિતપાવન કદી દીઠાં !
હૃદય-રત્નાકરે સંતોતણા યે શંખ ને છીપલાં :
અબ્દમિલને ઉરે ભંડાર પુણ્યોના કદી દીઠાં ! ૧૨

જમાનામાં ન જોયાંતાં જગતના મુકત મેદાને :
ઘડીમાં જોલની દિવાલમાં બેચાર દિલ દીઠાં !

યાચના

- મનદાકાન્તા -

છૂટાં થાતાં ઘડી અધઘડી ઉરનાં દ્વાર ખોલી,
 સંસારીની સ્થિર મતિ તણા સંયમો સર્વ ભૂલી,
 સ્વેચ્છાએ જે હૃદયકરતી પાળ દુર્લેધ બાંધી
 તેને તોડી ઝુલ્લવી વહુશું પ્રીતીના પૂરમાંહિ !-
 ધાર્યું 'તું' મેં; પણ હૃદયમાં કોણ જાણે કયહાંથી
 ફૂટી આને આશુચિતવી આ દુષ્ટ લાજળ વૃત્તિ !
 ના એની છે મુજ હૃદયને નામનીયે પિછાન
 ને તેથી એ વિકળ બનીને વીસર્યું આત્મભાન ! ૮

કંઠે બાઝી અધરદળને ચુમ્બવાની મઝાને,
 પ્રીતિપ્રેર્યા પ્રણયિ-ઉરના ગાઠ આ લિંગ વા ને
 સૌ જાણે છે : પણ સ્વજનની આખરી ભેટ લેતાં
 આઘે ઉભી નયનજળને રોકતાં કોક જાણે !
 એ વા એ ને દરશુજરનું દાન દેવું ઘટે છે :
 એવાઓના હૃદયજખમો શું કદાપિ મટે છે ? ૧૪

પ્રતીક્ષા

- મન્દાકાન્તા -

આંખાં નેણાં, અપરુપ છવિ, જીર્ણ જોડોળ ગાત્ર,
વાણી લુખખી, ખડખડી ને તોતડી હાસ્યપાત્ર,
ખુદ્ધી ખુદ્ધિ, વિષયવમળે દીન હૈયું ધ્રુમે છેઃ
અર્ધું શું હું પ્રભુ તું-ચરણે ? કાંઈ મારી કને છે ? ૪

સુણ્યું મેં કે કુળડી હતી કે આપની ભક્ત ખાસ;
ને આંખાં યે ચળ વગરનો કે હતો સૂરદાસ;
ખુદ્ધિ તો શેં મુજ અબુઝથી કેઈની યે મપાયઃ
જાણ્યામાં તો નરસિંહતાણું ત્યાં ન લેખું ય થાય ! ૮

પાપાચારી મશહુર હતો કે અજ્ઞમિલ એક;
વાગૈશ્વર્યે વિરહિત હતા ભક્ત મોટા અનેકઃ
રંકો પામે ધરપત દિલે રંક ઉત્કર્ષ ભાળીઃ
પંકે પંકે કમળ ન ખિલે ત્હોય આશા રસાળી ! ૧૨

ખાપુ ! એવી ખિનસળખની આશથી આપ સામે
ઠાલે હાથે વિનત વદને વાટ જોતો ઉભો છું !

છેલ્લાં લંગર

- શિખરિણી -

મહા પાપોના શું અતળ-ઉર પાતાળ ચીરીને
પ્રલો, ઊઠ્યા આને મુજ હૃદયમાં સંશય તણા
બલી અંઝાવાતો વિષમ ચકરાવે સુસવતાઃ
જુની શ્રદ્ધાના ચે સળળ સઠ મારા તરફડે ! ૪

ઘણાં તોફાનોનાં જીરવી જીરવી વારિ વસમાં
કુવાથલો મારા, પુરવજ દીધા, વજ સરિળા
બન્યાઃ તે ચે આને વિસરી નિજની ધિરુદ કથા
મુઠે મંત્રેલા શા કલમલઠ પેઠે ધુણી રહ્યા ! ૮

વિ ન ણિ નાં હાલાં ધુધવી ગરજે કાળ-ઉદ્ધિઃ
પ્રવાહી ચૈ જાણે હિમગિરિતણી માળ ઉછળે-
ખીજીધને જાણે અયુતકણકે વ્યાળ કુંકેવે-
લીધી કે લેશે આ જીવનતરણી મારી ક્ષણમાં ! ૧૨

હવે તો હું, દેવા,
નકામા સુકાને ડગ મગ થતો હાથ મુકીને
ધુજંતો બેઠો છું,
તુંમાં નાંખી છેલ્લાં નયનયુગનાં લંગર, પ્રલો !

વીરા, શું જીવગાની-

- સંગ્રહ -

વીરા, શું જીવગાની, દિવસનું રળીને ઓડકાર કરતાં,
દાદાની શીળી ઢાંચે, ગૃહશગડીહુદ્દે, ભાંડુનાં જૂમળામાં,
વીતેલા ઓરિયાના ફરી ફરી સ્ફુરતા લહાણસંભારણાંથી
જામેલી ગોઠડીના રસ-રસળસતા સોતકિલ્લોલમાં, ને
અંગો સંકોડી બેઠી, લગરિક તરીને ફર, મીઠોળખાંધી
ઢાંકી પાનેતરેથી કનકવલિપ્રભા દેહની, તેહના બે,
આહરે ધૂમટામાં ચકળવકળતા, નેણલાં નેહભીનાં
આંખોના ચોરખૂણા ઉંચકી ઉંચકીને તાકવામાં જ જાશે ! ૮

ખારો આવી જરા જો, સુકલ શિશિરનો સૂસવે ઘોર સોપો,
ને ચોપાસેથી ઉઠે, રુધિરથીજવતી કારમી કાળ ચીસ !
વાળીને ટૂંટીયા ને ભુળથી સળગતાં કાળજાઓ ભીંસીને
વીરા, પોઢ્યાં ખેંચે જો, નગન ધરણ પે ભાંડુ તારા કરોડો :
ના સાથી, સાંઘ ના કો, ન સગું, ન શરણું; તોમને ફક્ત એક
માથે છે આસમાં ને વધુનયનજડેલો નીચે તું જવાન ! ૧૪

વિચિકિત્સા

- સ્વધરા -

કોટિ સંવત્સરોની સતતગતિ સમુત્પ્રાન્તિની આખરે કો
સર્જશે એક પૂર્ણ પુરુષપ્રવર; તે જો કદી ભૂતકાળે
દષ્ટિ વીન્ધન્તી ફેંકી, નિજ ઘડતરના ગ્રન્થ ઉખેળી જોશે,
ને તેના શોણિતેથી, નયનજલ અને સ્વેદથી, સિકત ખંડો
થોડા એ વાંચશે, તો પદપદ પ્રગટીને કરોડો નિસાસા
ને અખજો ડૂસકાંના, જુગજુની કળરો ફેાડીને ફૂટતા શા,
ચોકારા ઘોર, તેની સળળ રગરગોને ય દેશે ધ્રુવવી :
ને રોકાશે ન રોક્યા અખભણી ધસતા તોહનાં આંસુ-સ્રોત ૮

આહા ! શું પૂર્ણતાના અવર પથ નહિ હોય નિર્દોષ સહેલા,
કિલ્લોલો હર્ષના ને રુમઝુમ મુખનાં સુકત હાસ્યે ભરેલા ?
લાંબો હૈયાં સ્ફુરન્તાં વિહગશિશુસમાં જીવનોલ્લાસઆશે
ના તે રેંસ્યાં વિના શું મનુજપ્રગતિની કૂચનો માર્ગ થાશે ?
ના છે શું કો વિધાતા ? હૃદય જ અથવા તોહનું છે કઠોર !
કે શું સંહાર-હાદે અમથકી અદીઠી પ્રેમની છે કટોરી ? ૧૪

ગુર્જરી કુંળે સૂની નથી !

• મરાઠી સાખી •

ગુર્જરીકુંળે સૂની નથી હજુ કોયલ ખુલખુલ બોલે;
મેઘધનુષ્યની કલા સજ્જવી મત્ત મયૂરગણુ ડોલે :

મદકલ કોમલ કિલ્લોલે
કવિનાં અંતર હિડોલે !

૪

રૂપના સાગર નથી સુકાયા, ઓસરી ના ઉરભરતી :
ઘરઆંગણિયાં, ગામસીમાડા, પુરપથ પર તરવરતી

કવિઉરમાં સરતી :
રસની આરતી ઉતરતી !

૮

ધીંગાણાંના ઢોલ બજે, હજુ સિન્ધુડાના સૂરો :
કડાઝૂડ આખડતા અડિખમ હજુ બંકા બહાદુરો :

નિહાળી કુલે કવિ-ઉરો
ગુણાળી ગુર્જરીના વીરો !

૧૨

હજુ મેઘાચ્છાદિત ગિરિનારે સન્તજનોના ડેર !
ને ભજનોની રમઝટથી હજુ ગાજે ગુર્જરી-ચોરા :

હજુ હાજર હજુરા :
અમારાં નરસૈં ને મીરાં !

૧૬

ચાલ !

સૌન્દર્યબાગને, ડિશોરઅનુરાગને
 ઘડી અઘઘડી, ચાર, નિરાંતે પિછાણી લે;
 કળીઓ લાલ્લળ ઝુલે, આજ ખીલી, કાલ ખીલે,
 રસના રહસ્યસાર તે પહેલાં બાણી લે; ૪
 રવિનો પ્રચંડ તાપ, ઉષાના અધરગુલાબ
 અઘઘડી સુકાવશે : લગારવાર માણી લે;
 શાસ્ત્રો અનંત કાલ ! યૌવન ચાલે છે હાલ :
 તત્ત્વટૂંપણાનું, ચાલ, ત્યાં લગી તો પાણી લે ! ૮
 ઘરના ઘખૂચલામાં ગોંધાવા છન્દગી છે;
 પૃથ્વીને પાટલે આઝાદ હાલ લમી લે;
 રુમઝુમ ઝરણાને તીર, સાવજ ગાજન્ત ગીર;
 યૌવન દહેરાયે, વીર, ત્યાંલગી ઝૂમી લે; ૧૨
 ડહાપણના સિન્ધુઓને ડોળવા અપાર આયુ
 મૂર્ખતાના મેઘમાં બેચાર દિન ધૂમી લે;
 કરચલી પડે કપાલ, મોલી બનજે મવાલ,
 રસજહાલ હાલ બની હઝાર હોઠ ચૂમી લે ! ૧૬

મધુરતા જ ઉરે રહો !

• પૃથ્વી •

ઘડીક નિરખું તને, મધુર સાદ તારો સુણું,
વિવેક વિસરી, પ્રભો, ઘડીક બાથ ભીડું તને !
ઘડી તવ સહાયમાં સજનશિદ્ધી માની મને
રચી ભુવન મંડલો ગગનગોળમાંહિ વીંઝું !
ઘડીક વળી ભાસતું : ન હતું વિશ્વ આ જ્યાહરે
તું ને હું જ હતા, પ્રભો, સજનસ્વપ્ન આલેખતા;
અને પ્રિતમ, તેં હજુ કહ્યું 'તું કાલ જાણે મને :
“કરો શુભ સમૂરતાં નવવિધાનનાં આપણે !”

વળી ઘડીક અન્તરે વસમી દીનતા ઉભરે
અને અક્ષણ પ્રશ્ન એક ઉરદંશ દીધા કરે:
“અનંત ભુવનો તણી સરળ ભૂલભૂલામણી
ક્યા સખલનની સજા નજરકેદ દીધી, ધણી !”
ન સત્ય દીસતું મને, અગર ખેંચ આભાસ હો;
સદા પ્રથમ ભાસની મધુરતા જ ઉરે રહો !

૧૪

સ્મિત, સખિ, તવ જગજૂનું !

• અંજનિ •

પ્રણયદીપશિખસમ ફરફરતું,
રતિપતિકેરી આરતી કરતું,
રુમઝુમ અધરે નૃત્ય જગવતું
સ્મિત તવ જગજૂનું !

૧

પ્રભુ જાણે પ્રગટયું એ ક્યારે,
કાલતણે પ્રાચીન કિનારે,
ઋષિમુનિઓને આશ્રમદ્વારે
સ્મિત તવ જગજૂનું !

૨

કણ્ણવાશ્રમકુંજે ત ર વ ર તું ,
વનલીલાઅંગુલિએ ફરતું,
શકુન્તલાધર ગુઝવટ કરતું
સ્મિત તવ જગજૂનું !

૩

ઉર્વશીઅધરે મદ્દહોલન્ટું,
પ્રણયવિલાસપદો ખોલન્ટું,
અવધૂતોના ઉર ખોલન્ટું
સ્મિત તવ જગજૂનું !

૪

કાલિન્દીતટ વૃન્દાવનમાં
રાધારમણ તણા ચુમ્બનમાં
પુનીત બની પ્રસર્થ ભુવનમાં
 સ્મિત તવ જગજૂનું ! ૫

માલતી દમયંતી મહાશ્વેતા
વિધવિધ રસઆસ્વાદો લેતાં
અનંત અધરે આબ્યું ગહેતાં
 સ્મિત તવ જગજૂનું ! ૬

અધરનિમંત્રણ સુણું તવ બાલે,
પણ, ચૂમું ન ચૂમું, ત્યાં આ લે,
ચિર સૂતાં મુજ સ્મરણ જગાડે
 સ્મિત તવ જગજૂનું ! ૭

અધર કિશોર અલિ, તવ સાથે,
પણ સ્મિત તો પ્રાચીન વિરાજે-
આદિપ્રણયી હું સ્મિત ચુમું આજે:
 અધર નવા કાજે ! ૮

ગર્વ તું ગુર્જરી તણો !

: અનુષ્ટુપ, વસંતતિલિકા, મન્દાકાન્તા, વંશસ્થ, સ્વધરા :

“આજે નાથ સલામાંહિ, મારા સમ, જશો નહિ :
પાકે પાયે સુણ્યું છે મેં લાડીચાર્જ નકી થશે !”

“હા હા, ગગા, વહુ બિચારી ખડું કહે છે,
પીટયા સિપાહી અવળું સવળું જ ઠોકે :
તું બાળ : આ સમય છે સુખ માણવાનો
લાગ્યું તને નવીન આ વળી વેન ક્યાંથી !”

“બા,બા, આવું શું બોલો છો, ને તું યે સુણ, ગાગલી,
મ્હોં દેખાડયા વિના આજે ચાલે એમ નથી, અલી !
નેતા લેખે મને લોકો જીવતી ગામશાળ શો :
પરંતુ મારની ખીક લગીરેય મ રાખશો !
સલામાંહિ અમે નીચે કદાપિ બેસતા નથી :
ને પોલિસ ન છેડે, બા, સ્ટેબેના શણગારને !

માટે રાખી ધોરજ લગરી’ આજ જાવા મને ઘો,
વાળુ ખેલાં વળીશ, પછી તો માર્ગ કાઢીશ કોઈ :
આજે ખેલી મિટિંગ મહિં જો હાજરી ના લડું તો
લોકો કહેશે, ‘નથુ ડરી ગયો’ : નાક જાશે કપાઈ !”

“લલ્લે સંભાળીને ત્યારે જ, બહેલો આવજો, ગગા !
જેજે હોં, બેસજો સ્ટેજે જોડને ઠાવડી જગા !
હું ને બહો બારાએ ઉભી તારી વાટ નિહાળશું :
પછી સાથે જમીશું સૌ : બટાટાતણું શાક છે !”

ગગો ગયો : બા-વહુ બારીએ ઉભાં :
અને બટાટા સુસવે ચુલે ચડ્યાં !
કહ્યું સભાએ કરી નાદ તાળીના
“નથુ જુઓ સ્ટેજ પરે, ખરો નર !”

ત્યાં તો હાકા સુણાયા : ‘પુલિસ, પુલિસ,’ ને ‘લાડી! ભાલા! સવારો!’
“ગોળીઓ ચાલશે !” ને “અબ ઘડી પુગશે તોપ મોટી પચાશ!”
એકે સ્ટેજેથી ઉઠી કહ્યું, “પ્રભુસ્મરતાં શાન્તિથી બેસજો સૌ”!
કો’ કોનું સાંભળે ના, લઘરવઘર સૌ આમ ને તેમ નહાસે.

“સ્ટેજે બેઠેલ પોતાને ગિરફતાર ગણો સહુ,”
સાર્જન્ટે હુકમ છોડ્યો ને નથુને શાક સાંભર્યું !

તેની બાને બબડી તણી બા : બારીએ બેગ્રી બેચે
બખ્ખે વર્ષો દિનદિન ગણી વાટ જોઈ ગગાની !
તેનું બહાલું વિરહઅગને ધાન જેવું ગયું થ્રે
ચૂસામાથે સુસવી સુસવીને બટાટાનું શાક !

પરંતુ માર ના બાધી, ને કપાવી ન નાસિકા !
ધન્ય, ધન્ય, ગગા નથુ ! ગર્વ તું ગુર્જરીતણો !

પ્રીતિ સ્પર્શ

- રથોક્ષતા -

પ્રીતિસ્પર્શઅમીના રસાયને
 પંકમાંથી કમલો રચે પ્રભુ;
 થાય પ્રાણુધરધાન્યવાહિની
 વિવિધાન્ત મળથી વસુન્ધરા;
 સન્તેપ્રાર્થ્ય પ્રભુના પ્રસાદ શા
 બોર ઘેલી શબરીતણા બન્યા;
 અંબતી રહી સદા મળંગના,
 નાચિયો કુબડીની હથેલીમાં !

નાથ, એક કરુણાકટાક્ષથી
 પાપપુંજ સળગી જતા, અને
 આત્મજંગલ અભિલેહ ઉડી
 ભાળી દિવ્ય નિજરૂપ લાજતા !
 આપના અધમને, દયાધન,
 માનવો જ તરછોડતા ફક્ત !

હું ને બા કાબાની !

• અંજની •

આછા ધુંધટમાં તગતગતા
દીવડા બે ઝીણા ઝગમગતા
દેખી દિલ મુનિવરના ડગતા
શી ગણના મારી ! ૧

મુખ મરકયું ને હૈયું ચીરાયું,
અધર કિનારે અમૃત પાયું :
મુજ શ્રવણે ચડી ગેબે ગાયું :
“સુકૃત કાલાન્તરનું” ૨

આલિંગન પહેલું જવ માણ્યું,
જીવનભદ્ર પ્રત્યક્ષ પીછાણ્યું,
સાચેસાચ અમે અનુમાન્યું :
વેંતમંદિ વૈકુંઠ ! ૩

સુખનાં સ્વર્ગ અમે સરન્તવ્યાં
કાબે આવી કળશ ચડાવ્યાં :
જાણ્યું જગમાં અમે જ દ્રાવ્યાં :
હું ને બા એની ૪

કાળો મીઠું બાણુ નાનું
 કેસુ ચંદ્ર, લીલુ ભાનુ :
 કયાંલગી હશે હજુ ગણવાનું ?
 કોને કોણ પુછે !

૫

દુષ્ટોદુષ્ટ અમારી જામે
 અધ ઉડ્યો ત્યાં પ્રશ્ન વિરામે :
 જે વણુ ત્રીજો લેદ ન પામે-
 હું ને બા કાબાની !

૬

૩૦-૩-૩૩

નટરાજ

તારાઓના તેજમાં વેરાયલ તારાં સ્મિત;
 અમકાવે અન્દ્રિકાને તારો અમકાર;

કુલકે લયેલ વેલછોડના હિંકોલ નૃત્ય
 તારા, નટરાજ ! એક નર્તનનો પ્રકાર;

ભૂ-નભને ગૂંથતા ભાનુના અચુત ભર્ગ
 વિરાટ અદૃહાસ્યની એક નાનીશી લહર;

યુગયુગની યાદવાસ્થળીઓની ઇતિહાસકથા
 મહાકાળ ! એક કેવળ તારો તો પ્રહર !

પ્રભુનાં પગલાં

જાડી જાડી લલે જેલની ભીતું, તેથી જાડું માઈ ઉર :
તેજથી પાતળી કાય પ્રીતમની કેમ તે રેશે દૂર :

રગેરગ વેણુ વાગે,
રૂંવેરૂંવે આરતી જાગે !

ખારણે બન્ધુકધારીની ચોકી ને અન્તરે મલમેલાણુ :
પવન બિચારો ન પેચી શકે, પણ પ્રીતમના પગરાણુ

કોમળથી ના વરતાયે,
ઊંચાનીચા છોને થાયે !

ખારણે ગાજે આલખેલુંના ઘડીઘડી ઘોર અવાજ ;
ભીતરમાં લાણુકાર પિયુના : સામૈયાના સાજ :

વાજાન્તર ગેળના ગાજે,
સાહ્યબો આવશે આજે !

જાડી ભીતું, તમે જાગતી રે'જો, જાગજો, જાડાં ઉર !
જાડી જા'જાણું, જાગજો : દેજો આલખેલુંના સૂર :

પ્રભુનાં પગલાં આશે :
જાડપું આપણી જાશે !

બાબુની બા !

- મન્દાકાન્તા -

તે રાત્રિએ ગૃહહીંપકની ધૂજતી તેજધારે
દીકું જ્યારે મુખ ઘુંઘટને જોડીને ખેડીવારે,
સૃષ્ટિથી એ અમ હૃદયની પ્રીતિ ત્યારે પુરાણી
વાંચી એનાં નયન મહિં મેં: લેશ શંકા ન આણી.
એકાત્માનાં હૃદયદ્વય શા, એક હૈયાતણી વા
બે ભિંમિંશા, યુગલ સ્મૃતિ શા એક ભાવોર્મિના વા:
સૈકાઓથી પરસપરના અર્ધને શોધનારા
ત્યારે જાણે મળી ઝળકીયા ખ્યાસી આત્મા અમારા !

આજે બાબુ અઢી વરસનો દોઢની છે રમૂડી,
કાન્તિડાની ઉપર હજુ તો ત્રીશ દિ'થીય થોડી:
આજે તેણાં પરસપરની નેમ ચૂકાવી આવે,
લોગેજોગે કદી મળી જતાં હાસ્યનો ડોળ ધાલે.
હું ના જાણું મુજ નયનમાં બાબુની બા શું વાંચે,
ને એ હૈયે શું શું રમી રહું તેય ના જાણું, સાચે!
એનાં એ કે સરલ નથી તો લોચનોના ઉકેલ:
હું તો જાણું મુજ ઉર જુદા સૂર આજે ઉકેલ !

આજે એની નયનકડીમાં સંકળાઉં છું જ્યારે
 હૈયે પોઠયો કુન્દવી ઉઠતો દુષ્ટ આ પ્રશ્ન ત્યારે :
 “આની સાથે સગપણ કશું ક્યારથી ક્યાં સુધી છે ?
 પેલી જુની લવલવતણી પ્રીત કોદિ પીધી છે ?
 ભોંઠે મ્હોંએ ખડખડ હસી બાબુડાને બુલાવું,
 ને હૈયાના અતળતળમાં પ્રશ્નને ગુંગળાવું !
 સૃષ્ટિજુની પ્રીતિમંદિ પુજો ! દીર્ઘ જીવો સદા એ
 કાન્તિની ને પ્રિય રમુડીની, બાબુની જહાલી બા એ !

૬-૪-૩૩

કંઠક ચડયાં કુદરત તણાં !

- શાહ અબ્દુલ લતીફ સીંધી ને સુરે સુરે -

વીજ ઝખુકે, ઘન ગડગડે, વરસે જલ લખધાર,
 રસઆસવધેલા ધુમે પવનો વન મોઝાર :
 મિલનતણા શણગાર અંગઅંગ અવનિ સજે ! ૧
 અવનિ સજે સુહાગના અંગઅંગ શણગાર :
 વીત્યા ધોમ વિજેગના, વર્ષ્યા મેઘમલાર !
 સ્મરણોના અંગાર સળગે એકજ ઉરમાં ! ૨
 સળગે સૂતા ઉરમાં વેડુની ધૂણી અખંડ
 તણુખા ઉડે ત્રિલોકમાં, પૂછે પિયુનો પંથ :
 ખોળે ખંડેખંડ; દળવાદળ ગગને ચડયાં ! ૩

ખંડેરો ખળભળી ઉઠે, સૂતાં ઉઠે શૂળ,
 ડુંગરનાં દિલડાં ચીરી બળે જુના સૂરઃ
 ઘુઘવે ઘેરાં પૂર, જ્યાં પાણીવણુ પ્રાણો જતાં ! ૪
 પાણીવણુ પ્રાણો જતાં, ધગતાં ધોમ પ્રભાત
 ડગ દેતાં દિલ દાઝતાં, રસહીણુ પૂનમ-રાતઃ
 ત્યાં સાયર ઉઠટયા સાતઃ અવનિનાં અંતર ઠર્યાં ! ૫

સર છલે, સરિતા છલે, ઉછળે સાયર નીર
 ડોલે તરુવર, મોરલા બોલે ગહ્ગહ્ ગીરઃ
 અંતર એક અધીરઃ સાદ ન સાજનનો સુણ્યો ! ૬
 સાજન સાદ સુણ્યો નહિ, નવ ભોગતાણી થઈ બાણુ,
 ખત ખખર કાસદ નહિ, નહિ આવ્યાના એંધાણુઃ
 અકળાયે અમ પ્રાણુ; પુલકિત છાતી પૃથ્વીની ! ૭

થનગનતા મોરા દિયે ઘનવનને ગેહિકારઃ
 સામૈયાં સજણાં તણાં ઉરળીચ સજે અપારઃ
 અઘોર મેહુઅંધાર આતમ ફૂબે એકનો ! ૮
 આતમ અંધારે અડવડે, કોણુ પિયુવણુ બોલે હાથઃ
 સોંઠ્યો સંગમ માણુવા, ધિક્ સ્વારથિયાંનો સાથ;
 નાવ્યો નેહનો નાથ ! ઘન ગરબે, સુસવે પવન ! ૯

બહાલમના વાવડ નહિ, નહિ સાજનના સંદેશ,
 સોંઠ્યા મલકના મેહુલા અમ નધણિયાતે દેશઃ
 પ્રીતમજી પરદેશ—કટક ચડાવ્યાં કુદરતે ! ૧૦

પુછો ન બસ ત્યાહરે, ફક્ત આંખ માંથી સહેા
ખુવારી ધન ધાન્ય ને મનુજની ય સીમા વિના !)

પછી જલધિના જલે નિજ સ્વરૂપ સંકેલીને ૧૫
સમાધિમંદિ આખરે ચરમ શાંતિને પામતા !

મહાનદ સમાન એ, જીવન માંડે જો ના બને,
લલે નવ બને, પ્રભો ! ફિકર તેની ના છે મને !

પરંતુ અમ સીમના સ્મિતસમાન પેલું વહે
મધુર રુમજુમતું ઘુંટણખૂડપાણીલયું, ૨૦
ઘડી કુદતું, નાચતું, ઘડી ગભીરતા ધારતું,
શિશુ તરુણ વૃદ્ધ શું કરતું લાડ કાલું બની;

પુરાણ અમ ખેતરો, ફળગુફી જુની વાડીઓ,
ગભીર અમરાઈઓ : સકલ પીઠ સૃષ્ટિમંદિ
કટાક્ષ થકી વેરતું તરવરાટ તારુણ્યના; ૨૫

કિશોર કદી કન્યકા અકથલાવયાંખ્યા ઉરે
મુકી નજીક બેડલું, અધરઅંગુલિ થૈ ઉભે,
પટાવી કલબોલથી, નયનમોતી તેના લુછી,
લરી હિમત હેળતાયલ દિલે નિજેલ્લાસથી,
નિસાસમંદિ લેળવે મધુરજોમ વિશ્વાસનું; ૩૦

અને ગરીબ ખેડુના ત્રપત્રપંત આરોગ્યથી
કુંળાં પણ ધીંગા શિશુ સકલ જેની સંગે રમે:
ઘડી છળછળાવતા ચરણ બહેણમાં, ને ઘડી

નિહાળી જળમાં નિજ પ્રતિકૃતિ જ્યહિં ઘેલડા
કરે હુળદી મારીને અફળ શોધ પોતાતણી ! ૩૫

થજો જીવન મારું એ સરળ સ્ત્રોત જેવું, પ્રહો,
પછી નજીકના રણે તુરત લુપ્ત થાજો ભલે ! ૩૭

૬-૫-૩૩

મહેરબાં નઝર !

- શુભળંકી -

જાણતો નથી શું કામ મહેરબાં નઝર
તાહરી પ્રથમ પડી, વહાલિડા, હુંપર !

પત્થરો પહાડમાં જડેલ કોટિધા
એકને જ કાં કલાધરે દીધું જીગર !

તે કહ્યું: “તું ભાવમૂર્તિ મારી” ને સયા ૫
માહરા પુરાણ પ્રાણના મલીન થર !

“પ્રેરણા મને અનેરી તું વડે મળે,”
મંત્ર તેં અમીલરેલ રેડિયો અને
અંતરે રણો હતાં ધગંત રેતનાં

ત્યાં શીળાં રૂપેરી સ્રોત રુમઝુમી રહ્યાં, ૧૦
 ને કણીકણીથી પોયણાં પ્રકુલિયાં,
 ને વસંતપોંખતા ગુંજ્યા હઝાર સ્વર !

તેં કિશોર કલ્પનાની મુક્ત પાંખથી
 વ્યોમનાં કલાવનો મંહિ ફરી ફરી,
 ને ઝખોળી પીંછી મેઘશ્યામસગૌમાં, ૧૫
 તારલા શશિ સહસ્રરશ્મિ ભર્ગમાં,
 ધૂમકેતુતેજસ્વોત વ્યોમગંગમાં,
 ઇન્દ્ર આપના અનંગ અંગરંગમાં,
 તાહરી, વિશુદ્ધ સ્વપ્નની, છળી લખી
 માહરા અસાર દિલની દિવાલ પર ! ૨૦

“પત્યરૌમંહિ ય થાય છે પ્રભુ પ્રગટ :”
 સાંભળ્યું’તું મેં સખા હઝારવાર પણ
 ટાહલું ગણ્યું’તું ભક્તિવેવલાઈનું :
 ત્યાહરે પરંતુ તારી ના હતી અસર !

આજ તાહરી નિગાહથી હું દેવ...પણ ૨૫
 સમાલજે ! રખે ફરી બનું હું જડપથર !

..

હું અને વિશ્વનિયંતા

- ઇન્દ્રવજ્ર -

આદર્શધેલા, મ નિરાશ થાજે
મારો અધઃપાત ઘડી નિહાળી:
આ ઘોર યુદ્ધે ઘણીવાર હાર્યો:
સાચું, છતાં હાર નથી સ્વીકારી !

૧

બાણે, સળા, તું લડવાનું મારે
કેવાં પુરાણાં હથિયાર બાંધી;
ને હુશ્મનો દાવ નવા પ્રયોજી
શસ્ત્રાસ્ત્ર કેરી રચતા જ આંધી !

૨

તારાં નિહાળું જવ નેણુ બહીલાં
કેા વ્યથતા ઉંડી થકી ભરેલાં,
મેં ઘાવ, તું બાણુ છ, કેં સહેલાં
તહોયે બને બન્ધ બધા ય ઢીલા !

૩

હું દેખતાં તું મ નિસાસ નાખ
છો અંતરે ધૂણી ધખે અખંડ;
રાખીશ બારી જુધ આ પ્રચંડ:
સંજીવની ફક્ત તું દષ્ટિ રાખ !

૪

શ્રદ્ધા મને પ્રીતમ તારી મોટી;
શામાટ ? તેની ચર્ચા ય વ્યર્થ;

હું માની બેઠો તુજને સંમર્થ :
તારી ય તે છે કપરી કસોટી !

૫

આદર્શ તારો, મુજ ચે, સધાય :
ને મૃત્તિકાના પડ છેદી ભેદી
સૌન્દર્ય ને સત્ય પુરાણ કેદી,
તે બેચની મંગલ મુક્તિ થાય
ત્યારે કદી બાલ્યકથા ઉખેડી
છેડીશું મીઠાં જુધ આપણે ય :
ને “ઘૈર્ય કોણે વધુ દીધું કેને?”-
તે પ્રશ્નની ચર્ચીશું બાજુ બેચ !

૬

૭

ત્યાંસુધી તો, પ્રીતમ, પાઠ આવ
તું વિશ્વનિયંતૃતણો બજાવ !
શું ? “એ મને તેં જ દીધેલ નામ !”
હા, હા ! છતાં હાલત આજ આમ !

મૂટતી કડી

- ગુલબંકી -

મેં પ્રથમ ઉઘાડી આંખ વિશ્વમાંહિ જ્યાહરે
 ત્યાહરે અનુભવી
 દૈવી ના, ન દાનવી,
 શૂન્યતા અખન્ધુતા
 મંત્રમુગ્ધ સ્તબ્ધતા

૫

એકલા પડેલ માર્ગથી ખડેલ ખાલની !

ને નિહાળી વ્યર્થ ભાસતી બધે અગાધતા,
 ભાળી કલ્પનાઅતીત કૂર મારી અલ્પતા,
 હું બન્યો અવાક હેબતાઈને, ડઘાઈને :
 ના પિછાન કોઈની ભર્યા જગે હતી મને !
 માહરી હયાતીનીય કોઈને ન સુધ હતી,
 શૂન્યતા અખન્ધુતા જગે ઉરે ભરી હતી !
 એકલા સહૂ ઉરોની સંગિણી સદા થતી
 તે ચ-એકલાપણી વેદના ચ-ના હતી !

૧૦

ઘેરું એકધારું ઘોરતો
 વારિરાશિ ધીર ડાલતો;
 કાનનો પુરાણ જોગી શાં
 ભર્મિશૂન્યતાથી જૂલતાં !

૧૫

એમને ન હર્ષ, શોક ના લગીર એમને,
 એમને ન બહાલું મોત, જીંદગી ન એમને,

૨૦

એમને તમા ન અન્યની, ન જાતની,
એમને તમા ન આજ કે અનંતની !

ફોડ ફોડ પ્રાણિઓ હતાં
હરદેશવાસી શાં બધાં;
એથી એ વિશેષ દૂરના વિદેશી ભાસતાં ૨૫
માનવો સમીપમાં, અહિં તહિં, બધે હતાં !

ગુપ્તગામંહિથી તારકોતણા દુટ્ટી
બ્રહ્મધામની છતેથી ઓચિતો છુટ્ટી
તારલો ભુલો પડેલ સૃષ્ટિના સીમાન્તમાં :
એવી શૂન્યતા, ખરે, ભરી'તી ઉરપ્રાન્તમાં ! ૩૦

પુષ્પવૃન્દ છોડછોડ હીંચતાં હતાં,
આંખ ખોલતાં ને આંખ મીંચતાં હતાં;
હું ન ઓળખું, છતાં ય કાં મળકમાં
કેમ જાણું એ કટાક્ષ સીંચતાં હતાં !
પક્ષીઓ હતાં, હતાં કિલોલ તેમનાં, ૩૫
નિર્જરો હતાં, હતાં હિલોલ તેમનાં,
હેળતે ભરેલ હૈયું માહૂરું હતું
તે ન જાણતું ઉકેલી ખોલ તેમના !

એમ વ્યર્થ વત્સરો વહ્યા,
ના સહ્યા, ન વા જરી લહ્યા, ૪૦
અસ્તઉદય ઓટભરતી
ઋતુવિલાસ વિધવિધગતિ
ભાસતા અફળપ્રવૃત્તિ
ફકેત સૌ થયા-અને ગયા !

વિશ્વની અસ્પૃશ્યતાથી સ્તબ્ધ માહૂરું ૪૫

હૈયું થંભતું હતું;
અદ્વૈતાતણા અગાધ લાનથી વધુ વધુ
અદ્વૈતર થતું જતું !

ને સ્કુલિંગ માતૃઆગથી ખડેલ દૂર તે
અગમગી નિમેષ માત્ર શૂન્યમાંહિ જૈ લખે : ૫૦
તેમ મારી વ્યર્થ અદ્વૈતા, અસ્પૃશ્યતા
અન્ધકાર સાથ સાધશે સરુપતા :
એવું હું પ્રતીક્ષતો—સઆશ ના, નિરાશ ના,
ફક્ત વાટ જડતણી, ન ચેતનાની અંખના !

ને ત્યહાં, એકવેળ, તે દિને, ૫૫
પુષ્પરાશિથી પરાગ ફેરતો ઉઠે;
આન્દર્ભાથી દિવ્યરાગના સુરો સ્ફુરે,
ઈન્દ્રયાપના સુહાગ ધારી ઉતરે
અપ્સરાની કાયમાં ઉષા ધીરે ધીરે;
સાગરોર્મિનૃત્યમાંથી મૂર્ત થાય અંકૃતિ; ૬૦
સૃષ્ટિઉરમાં સુતેલી પૂર્વની ઉઠે સ્મૃતિ;
તેમ એ સમીપ માહરી સરી;
ને નજર સુંઝાયલી જ્યહાં પડી,

વિસ્મૃતિપડળ પડ્યાં પુરાણ ઉખડી,
જાગિયાં સંભારણાં સહૃય ખળભળી ! ૬૫
(જાગિયો અલદ્ર સ્વપ્નમાંથી તે ઘડી !)
તે દિને અચિંતી મારી દૃષ્ટિએ પડી
હું અને સહુ વચ્ચેની ખૂટતી કડી !

ને પછી ?

શૈશવે સુણેલ સૂર સાગરે ફરી સુણ્યા, ૭૦
 સૃષ્ટિમાંહિ પૂર્વનાં સંબંધીઓ મળ્યાં ઘણાં;
 માનવી-ઉરે પુરાણ પારખ્યાં સુખાસનો
 ને પિછાણની વધામણીથી ગુંજ્યાં વનો !

પુષ્પના હિંડોલમાં
 નિર્ઝરી હિંડોલમાં, ૭૫
 પક્ષીનાં કિંડોલમાં,

બોલ બાલસાથીઓ તણા-જ પારખ્યા મીઠાં;
 ડોલનો ભુલેલ દોસ્તદારીનાં ફરી દીઠાં;
 ને ખડેલ બાલ ઓગિંતું ફરી ઘરે ચડે
 ને પીંચૂપસેર માવડી ઉરેથી ઉછળે : ૮૦
 એહવી ઉઠી બધેથી હુર્ષની ઝડી
 જે દિને જડી અગિંતી ખૂટતી કડી !
 અદ્યપતા સરી, બધી અસ્પૃશ્યતા સરી,
 જે દિને જડી અગિંતી ખૂટતી કડી !

હું અને સહૂ વચેની ખૂટતી કડી ૮૫
 સાંપડી;- અને હયાતીની કીંમત ચડી !

બાણું છું હું

- મન્દાકાન્તી -

બાણું છું હું પ્રિતમ, બધું ચે : તાહરું કેવું ઉર :
તારાથી ના ગમતમંદિ ચે હુંથી રે'વાય દૂર !
કદપાન્તો જે તરફડી રહ્યા માહરે ઉર મુંગા,
ને આંસુની જટિલ હૃદયે ગૂંચવાયેલ ગંગા,
ને આંખોની તરસી નજરો ઉડતી દૂર દૂર,
ને “તું તું” ના રગરગતુરંગે પૂર્યા આર્ત સૂર !
એ સૌ લાળી તલસતું હશે આ પળે આવવાને
તારું હૈયું મુજ હૃદયની આગ બુઝાવવાને ! ૮

ના ના, ત્હોયે જલદી નથી કે, માહરે ઉર છોને
લઠી તારી લયલગનની પ્રબળે રોજરોજ !
અગ્નિસ્નાનો અસહ, તદ્દપિ કોણ જાણે શી મોજ
હૈયાને એ સહન કરતાં મીઠી આવે છ, જો ને !
સાચે ! ના હું વિરહ ક્ષણ એકે એક વેઠવાને :
જોજો ! ત્હોયે અબઘડી રખે દોડતો ભેટવાને ! ૧૪

બાણું છું હું પ્રિતમ, તું મને આખરે તો જરૂર
આંખી દેશે, પણ તદ્દપિ એ સાલતું જ્ઞાન ઉર !
કાં જે તેથી મુજ હૃદય જે સાહસોદલાસપૂર્ણ
તેની સર્વે થઈ જતી મઝા સાધના કેરી ચૂર્ણ !

ખેડેલેથી જ્યાં ફળવિષયમાં હોય ના જે મતો ય
તે કાર્યોમાં પ્રિતમ, રસ શો ? તું જ વિચારી જોય !
શું સૃષ્ટિના સૃજન પુરવે ને હજુ કોકવાર
તારે હૈયે નથી ધુધવતી લક્ષ્યશંકા લગાર ? ૮

તેથી બહાલા, અફળ કરજે ખૂબ મારી તલાશ;
ભાંગી ભુકકો કરી ફળવને માહરી સર્વ આશ;
ને જ્યારે હું હૃત હૃદય થૈ દીનતાથી પુકારું,
ત્યારે જોજે કુંજ દિલ રખે પીગળી જાતું તારું !
રોવા દેજે, પણ હું રડીને, થાકીને પોહું જ્યારે,
ત્યારે આવી ઘડી તું, વરદ કર, પ્રભો, મૂકજે ભાલ મારે ! ૧૪

હરિએ હાર પહેરાવી !

: અંજની :

હરિએ હાર પહેરાવી આજે !
 જીતજ્યોત અંખાઈ લાજે !
 અન્તર ગરજે એક અવાજે :
 હરિએ હાર પહેરાવી !

હરિનાં યુદ્ધો હરિ છેડે છે;
 હરિની રીતે હરિ ખેડે છે;
 કેા ખડલાગીને મેલે છે
 રણખેલનનાં તેડાં !

હારજીતનીં ભૂલભૂલામણીં,
 કયાં અળખામણી, કયાં રણીઆમણી,
 તે સોંસરવી પડી સોહામણી
 પ્રભુજની પગદંડી !

હરિની બાજી હરિ જ ઉડેલે;
 પગલાં આઘાં પાછાં મેલે;
 હા ર જી ત પુ લ વે લ શું થે લે
 કેડે કૃચ હરિની !

૧ ત્રોથું ચરણ દશ માત્રાને બદલે ૧૨ માત્રાનું રાખ્યું છે.

હાર ભાળી ઘડી હેખત ખાચે,
જીત નિહાળી છાતી કુલાચે,
તે પામરથી શું સમજાચે
વિભુવરની વ્યૂહરચના!

પ્રભુના પાગલ, ઓ લડવૈયા!
કદમ ઉઠાવો દમદમ, લૈયા!
હારજીત બન્નેનાં હૈયાં
વાંચેલાં હરિવરના!

સત્યાગ્રહના શબ્દકોશમાં
પ્રેમમાર્ગના પુણ્ય જોશમાં,
પ્રભુજીના સંગ્રામઘોષમાં
હાર હાર તદ્દરૂપ!

પ્રભુના મકસદ પ્રભુ નહિ ચૂકે,
શૂર મોરચા કદી નહિ મૂકે,
કદી જય ગાવો, કદી ગાવું કે:
હરિએ હાર ખેરાવી!

નિઃશ્વાસ અશ્રુ

- વસંતતિલકા -

ને વિશ્વમાં નવ કશું કદી નષ્ટ થાય,
નિઃશ્વાસ તો વિરહી ઉરથકી ઉઠેલા,
ને રુદ્ધપ્રેમનયનોમંહિથી વહેલાં
આંસુથી, કહેા, પરમ સિદ્ધિ કઈ સધાય ?

સત્સ્નેહસ્વાર્થગર્જાહની સાખ દેતાં
એકેકેકે તે પ્રભુજીએ ઉર સંઘર્યાં છે;
ને રાધિકાથીય વધુ પ્રિય તે કર્યાં છે :
નિઃશ્વાસઅશ્રુ નિજ ઉર તણા વિજેતા !

ને એકદિ' વિરહીના હુંઃખ ના સહાતાં,
ઉઘાડશે પ્રભુ સ્વઅન્તરનાં કમાડ :
નિઃશ્વાસઅશ્રુ ધસશે બનીને કરાળ
વંટોળ ને પ્રલયનાં પુર રોષરાતાં !

સત્તા, ધમંડ, ધન, જાતિ, કુલીનતાની
તે દિ' તડાકે દહને તુટશે દિવાલ
ને પ્રેમ જાગ્રત સ્વતંત્ર સદા ઉદાર
સોહાવશે લહરિમાળ અનંતતાની !

બાપુને !

• શિખરિણી •

અમે બુદ્ધિ-બાધ્યાં નિયત ચક્રોમાં જ ધ્રુમીએ;
અમે તર્કે ઘેર્યા પરિચિત ચિલામાં જ ભ્રમીએ;
અમે પંડિતો સૌ નિપુણ જગની ક્ષુદ્ર નીતિમાં,
ઠરેલા, ખેંચેલા, ખટપટી પુરા કૂટ રીતિમાં!
અમારે તો આ બે નયનદિવડે રોશન થવાં,
પરાતપરનાં ગાનો જડ યુગલ કણે જ સુણવાં,
ભર્યાં બ્રહ્માંડોમાં અમ પગ પુગે તેજ બપનું:
હથેલીમાં ના તે સકલ ગણતા માત્ર સપનું!

તમે કારાગારો જડ કરણનાં લેદી વિહરો;
સુણો સૃષ્ટિહૈયે નિરવ સ્ફુરતા સર્જક સુરો;
તમારા આત્માના અનવધિ ઉંડાણો ન અમથી
કળાયે, બાપુ, કૈં; હૃદય નમવી ત્હોય વિનતિ:
તમારી દૃષ્ટિના સુભગ શિવ ભર્ગો અમ બને
મ્હુપન્થે નેતા; અધિક નથી કૈં આશ અમને!

મિટેમિટ મળી

- પૃથ્વી -

મિટેમિટ મળી અને જગગતિ ય થ'લી ગઈઃ
ફળી જુગજુગોતણી અરત શોધ શું બાપડી !
ઉરે ધરી મુરાદ જે રચિયું વા રચાયું સ્વયમ્
અગાધ દિસતું જગતઃ સફળ આજ તે શું થઈ !

નદીજલવહેણે ને ગગનતારલા ચે થલ્યાં; ૫
થલ્યાં અરધઉચ્ચર્યાં વહુગગાન વ્રેડેલર્યાં;

સમીરણ, વનોમહિં રમણ વૃક્ષવેલીતણાં
સહાનુલવલાવથી રસિક સાધતો, ક્યાં સુરો
જગાવી મુરલીતણા લલિત, ક્યાં જગાવી વળી
અધીર ઉર્વીધતા સુર ગલીર વીણાતણા, ૧૦
તટસ્થ, પણ મસ્ત કુંજગલીઓમહિ ધૂમતો,
અરે, અરવ તો ય તે થઈ સુસ્તખંધ થ'લી ગયોઃ
અલીઘટરસસંવિધાનઘટના જ જાણે ઘટી !

કિનારી નવફેનઅંકિત ઉઠેલ મોજાંતણી
ઉઠેલ જ રહી ગઈ, શિકરજળણીયે ના ખરી, ૧૫
અને જલનિધિ થલ્યો, વિરમ્યું ગાન, નર્તન શમ્યું,
પ્રતિધ્વનિ ધુધાટના પણ ધુમી શમી ચે ગયા !

અરે અગર વિશ્વસર્જકનિયન્ત્ર-કો હોય તો-
 અગ્રાનક વિદોદી સૌ ચક્ર સ્તબ્ધ બ્રહ્માંડનાં,
 તથા નિજ નિવૃત્તિનું સ્થળ, જરૂર તેણે કર્યું ૨૦
 હશે, નિકળી બહાર, વિસ્મયનું વિશ્વપે ડોકિયું!-
 મુકી નજરમ્હોર તે પળપરે જ આનન્ત્યની!

મિટેમિટ મળી, અરે પળ અનન્તતાએ ભરી,
 અને અવર સૃષ્ટિ દૃષ્ટિ પટમાંથી સહસા સરી!
 ન દશ્ય, નવ દર્શનો, નવ રહ્યો જ દૃષ્ટા ક્યહિં, ૨૫
 મિટેમિટ મળી ત્યહિં મિલનને ચ દીઠું નહિ!

અરે પણ અનન્તતા પળમાંકિ જ કાં ખૂટતી,
 અનન્તજનની પળોની અવધિય કાં તૂટતી!
 મહાતરુ વસેલ ખીજમહિં, તેવું મેં ચે દીઠું!
 અનન્ત પળપારણે શિશુ બની ઝુલ્લુંતું મીઠું! ૩૦
 દીઠું, નવ દીઠું, ત્યહાં સરી સમાધિ આત્માતણી:
 મિટેમિટ મળી: વળી અખ ફરી જ મિથ્યાભણી!

મોતી અને ઝાકળખિન્દુ

- રાખરિણી -

ઝરા ટાઢા ઉન્હા ઉભય જલના એક જ થલે
ધરા છાતી લેદી ઝબકી નીકળે ને લળી વહે:
ભજ્યાં તેવાં હૈયે રુદનસુર ને હાસ્યસુર કે
પ્રવાહો બન્નેનાં સહજ વહતા ને વિરમતા!

સફં છું જ્યાં તારાં સ્વરુપસ્થિતિનાં ધ્યાનમહિં હું
પ્રભો, ત્યાં યે એવાં રુદનભરિયાં હાસ્ય, રુદને
રસેલાં હાસ્યોથી: ઉભય ઝરણાં સંગ ઝબકી
લીંબવી મૂકે છે સમ વિષમ પ્રાન્તો હૃદયના!

તને શું ના સાલે પરમ પ્રભુતા તારી કદિયે;
અને એકાકિતા વિરસ ન દિસે નાથ, કદિયે!
બધી સૃષ્ટિ તારી-તું મહિંથી-છતાં તેં નિજપદ
બધાથી રાખ્યું જે પર, ન ખુચ્યું તે શું કદિએ?

કદી શુક્તિ કોઈ તૃણહીનકતા ઓસકંઠુને
ઝગારે ખેંચાઈ પળવિપળ તે સંગ રમીને
બહેલાવે હૈયું; પછી તરત પોતે ચિરજીવી
સ્વયંતેજસ્વી ને-રવિકિરણકારુણ્યજીવી એ

ખિચારું ખિન્દુડું સમજી હત-ઉત્સાહ થઈને
પરાણે સંકેદે નિજ રમણ વૃત્તિ નિજમંહિ!

તને એ નિહાળું રમત રમતો ચોસકણ શાં
મહાપ્રજ્ઞાંડોની સહ હૃદય-ખડેલાવ-અરથે:
જનોનાં હૈયાનાં, કુદરતતાણાં ઉચ્ચ મૃદુલ
મહાવંદોળો ને સુનિયમિત નૃત્યો ઉરમિનાં,
કુંક્રાડા રાગોના, પરમ સુખ વૈરાગ્ય-શમના,
ધીમા ને જોશીલા, શિથિલ કુરતીલા, પ્રણયિલા,
વિનાશી, દ્વેષીલા, સમરપણી લક્ષી સકલના:
ખધા એ ભાવો શું, ઘડિક અહિં ને ત્યાં વળી ઘડી
રમે; તહોયે તારે વદન સરતી છાંય દુઃખની
પ્રભો, જાણે દેતી ઘડી ઘડી ઉપાલંભ અમને:
“તમારી ખાળે છે ક્ષણજીવિતતા આવું દિલડું
અને એ હૈયાને અસહ સહુતું પામરપણું!”

પ્રભો, ત્યારે તો ને ઘડી હૃદયની લોઠપ મને
મુંઝાવે ને તુંથી જડ ચરણ આ દૂર જ ખસે:
જ્યહાં મારા જેવા ક્ષણજીવી અને પામર વસે,
અને જ્યાં કે મારા ગરીબ સ્પર્શો ભ્રષ્ટ ન બને!

પરંતુ એ તો સૌ ક્ષણિક ઉરદોર્જલ્ય અમથું;
ખસેડી તે આત્મા તુજ સહ રમે; ને તું રમતાં
લજાયે, ત્યારે એ ધીરજલર કોરે ઉભી જતો!
અરે કાં જે તેને ઉડું ધબકતું લાન ઉર કે:

તને તેનું ઝાઝું જ્યમજ્યમ અસારત્વ ખુંચશે
સુકાયેલું તેનું ત્યમ ત્યમ વધુ સત્ત્વ ખીલશે! ૪૦

ઘડાયું શુકિત જે થકી, વસતું તે ઓસકણમાં,
ઘડી વાયુપાંખે વિહરતું વળી તે ગગનમાં !
અરે આ ને આવાં ક્ષણજીવી હઝારો જ વસનો
ધરે, હોયે રાસે વિવિધરૂપ સૌ એક રસનો !

પ્રભો, મારી સાથે હિમકણ બની પદ્મલભા
ખીલેલી સંધ્યાના અધરકુંપળે રક્ત બનીને
સમીરોદલાસિની સરલહરિહિંડોળ ઝુલતાં
લબ્ધયે તો, મોતી સ્વરૂપ કરજે, તાત, તું મને ! ૪૮

જ્યોતિધામ

• મન્દાકાન્તા •

મેં ગ્રન્થોમાં જીવનપથનાં સૂચનો ખોળી જોયાં;
 ને તીથોનાં મલિન જળમાં હાડકાં ખોળી જોયાં;
 અંધારામાં દ્યુતિકિરણ એકાર્ધે પામવાને
 મંદિરોનાં પથર પુતળાં ખૂળ દઢોળી જોયાં;
 સન્તોકેરા કરગરી કરી પાદ પ્રક્ષાલી જોયાં;
 એકાન્તોના મશહુર ધનાગાર ઉઘાડી જોયાં;
 ઊંડે ઊંડે નિજમંદિ સર્યો તેજકણ કામવાને,
 વિશ્વે વન્દ્યા, પાણુ, સકલ લન્ડાર મેં ખાલી જોયાં !

ને આ સર્વે ગડમથલ નીહાળતાં નેણુ તારાં
 વર્ષાવંતા સુજ ઉપર વાત્સલ્યપીયૂષધારા.
 તેમાં નહોતો રજપણુ મને ખેંચવાનો પ્રયાસ,
 નહોતો તેમાં અવગણનના હુઃખનો લેશ ભાસ !

જ્યોતિ લાઘે ફક્ત શિશુને એટલી ઉરકામ :
 મોડી મોડી ખળર પડી, બા, તું જ છો જ્યોતિધામ !

કૌમાયે, બા, જનકજનની ભાઈના મહાપ્રયાણે
 બેઠ રોઈ, ડગી ન, ઝગી શ્રદ્ધા, ઉઠ્યા બગી પ્રાણે !
 પીયેર્યામાં પછી હૃદયના સ્રોત તેં મુક્ત વાળ્યા,
 દીધું સર્વે, સહજ મળિયું લીધું, ના ઉર બાળ્યાં !
 ને વસ્તારી અમકુલમંહિ, બા, તું જ્યારે પધારી,
 ના રાસી ચૈ, નવવધુ બની ક્રકત સેવા સ્વીકારી !
 ઇશેન્દ્રાએ, કુદરતતાણા કાનુને, વા અકસ્માત
 આવ્યું તે સૌ સહ્યું, લહ્યું ચ તે, સર્વદા ધૈર્ય ધારી !

જવાળામુખી સળગી શમિયા, ભૂમિકમ્પો વહ્યા એ,
 ઉત્પાતોના અમર દિસતા વીરમ્યા વાયરા ચે :
 એ સૌ વચ્ચે સ્મિતપટ થકી રોકતી નેનવારિ
 ગાન્ધારી, બા, સુણી, પણ તને રૂબરૂ મેં નિહાળી !
 તેં ના માર્યાં અક્ષળ વલણાં ઇન્દ્રિયારામ માટે:
 તું જીવી, બા, જીવન હરિનું જીવવા શિર સાટે !

દહે !

-પૃથ્વી-

નવીન ઉરમિતાણું મધુરકંઠી કેા બુદ્ધબુદ્ધ
કલાવી મુજ અંગુલિપર ઉતાડું થોડી પળ;
ગભીર સુવિચારના વિહગરાજ બ્યોમે સરે
અને ઉરસરોવરે વિકલરેખ છાયા તરે,
કદાપિ ક્ષણ અર્થ તે નજરમાં પરોવી, નલે
ચલાવી મુજ અસ્ત્ર કેા વિરલ પિચ્છ પાડું નીચે;
વૌતેલ ઘડી ટૂંકીનો અમર સાક્ષી કેા તારલે!
સિંચી સ્મરણની સુધા, વિગત-કાલ-કંકાલ ને
સજીવન કરી, ભરે મધુર નૃત્યઝંકાર ને
મનોહર સુરોથી આ કળર શી સુની કોટડો;
અને મરણિયું બની સુખ ચડે જ સમરાંગણે
અસહ્ય નિજ સાથ લે કટક સજ્જ રોમાંચનું:

ખમાય મધુરા ન આક્રમણ એકલે હાથ ને
સહસ્રશિખ ત્યાહરે વિરહ ઉર, બહાલાં, દહે!

ક્ષમાયાચના-ખમાસાણું

- મન્દાકાન્તા -

આદર્શોમાં અપરિચિત સૌન્દર્યનાં સરઘસોને
 દ્રાઢી આંખે નિરખી ઉરમાં કલ્પેશનાં ખીજ રોખ્યાં;
 આજુબાજુ નજર ન કરી; રંકે કર્તવ્ય લોખ્યાં;
 ને ભવેખ્યાં અધમ ગણીને જીંદગીના રસોને !
 તાલોલ્લાસે લસિત કદમો, કૂચના સૂર મસ્ત,
 રુપોન્માદે મગરર મુખો, લોચનો રાગલોલ,
 દિવ્યાંગોના અવનિરજસંસ્પર્શથી મુક્ત ડોલ :
 સૌએ મુંગા તવ પ્રણયહક્કો બુલાવ્યા સમસ્ત !

ને મિત્રોની નિધડક મીઠી મૂક નિર્ભર્ત્સનાથી,
 માતાકેરી વિમળ ઉરવાત્સલ્યભીની ક્ષમાથી,
 ગ્રીષ્માગ્નિના ઉરઅસુખમાં, શારદી શૂન્યતામાં,
 બેઠ મારી વણનિમિષ તેં વાટ એકાગ્રતામાં !

આજે દૃષ્ટિ સરઘસ પરે ભાટકી થાકી મારી :
 લાજે દેવી તવ ચરણને ચૂમતાં યે ઝિચારી !

સાક્ષરી ભાષા ! ખુદાર ઉભી રહે !

સાક્ષરી ભાષા, ખુદાર ઉભી રે', ઘડીભર તો, બાઈ !
 શી તારે સાદાં અંતરની ગુઝવટ સાથ સગાઈ !
 અહિં કે કાવ્યો લખવાના નથી, નથી લખવી વાતો,
 સરળહૃદય નવદંપતી સાથે શો તારે નાતો !
 અલંકારનું કામ નહિ, અહિં ચીપાચીપ ન ચાલે,
 સાદી સીધી વાત ન કહેતાં તું ઉલટું ઘર ઘાલે !
 ગણગણવી મીઠી ગુઝવટ કે વાત ન પૂગે વાને :
 તારા તો ઝાંઝર ઝમકે ત્યાં જગ ઉલટે જોવાને !
 ભારે પગલે ધમધમાટભરી તું ચાલે પોરસથી :
 ધાંધલ તુજ, મુજ શાંત સખિ-હૈયાને ના ગમતી !
 નિજથી ચે શરમાતા કથવા ભાવ કુંજા આજે :
 તું તો બાઈ, નિઘડક, ત્રિભુવન મેઘ સમી ગાજે !

ન્યાંલગી જીવશે સંસ્કૃત ને જીવશે સાક્ષરી ભાષા :
 ત્યાં લગી શી અભિનવપ્રણયી ઉરકળીઓને આશા !
 આગ પડે સંસ્કૃતમાં ને સળગે સાક્ષરી ભાષા :
 તે વણ પ્રણયપ્રવણુર નવદંપતીને શી આશા !

એક પળ

- મન્દકાંતા -

જ્યારે મારા જીવનની પળો ખેંચશે તારી પાસે,
 સૌ પોતાના ક્ષણિક વિજયોની પ્રશંસા કરીને
 ને સંપત્તિ નિજ નિજ તને ગર્વવેલી ધરીને
 બાપુ, તારા મનહરણના ક્ષુદ્ર ચત્ને શું થાશે !
 સ્પર્ધાપિર્યા અધમ નખરાં, દગ્ધ ધર્મ્યાહુતાશે
 અન્યોન્યોનાં શપિત-વચનો જોઈને સાંભળીને
 લોઠે મેહાંએ, નયન નમવી, સૌથી થોડી તરીને
 વ્યાઘ્રોમાં આશ્રમહરિણી શી એક ત્યારે કળાશે !

એણે, બાપુ, તવ ગરણમાં અર્પવા થે ન લીધા
 પોતાસાથે ઝગમગ થતા વિશ્વના દ્રવ્યરાશિ;
 આનન્દોના ઉછલ, હુંબ આકેન્દમાં રૂઢે ઉઠાસિ
 તેં દીધેલા વિરહવિષના ઘૂંટડા ઘોળી પીધા !

શાબાશી દૈ અવર સહુને, બાપુ, દેને વિદાય;
 પ્રાર્થુ : મારી પળ ફક્ત એ એક તે તારી થાય !

આગે બડું

- પૃથ્વી -

પ્રભો, જીવન નાટ્યના ચરમ દશ્યને જ્યાહરે
અલેદ્ય રજની સમી ચવનિકાથી તું આવરે;
અને નિમિષખંડમાં તિમિર રંગભૂમિ ઝસે,
ચથારુચિ નિહાળી ખેલ પરિષદ બહારે ધસે;
કૃતિ સદ્ગુણ, ત્યાહરે, સમજી કે વળે તોષથી,
ખીજ અદ્ગ કાળક્ષેપ ગણી પ્રજવળે રોષથી :
ચડાવી નટવૃન્દના જીવનસત્વશોણિતને
કસોટી કુત્સિત પરે ક્ષણપ્રમોદદાયિત્વની !

ન જાણું, પ્રભુ, માહરા જીવનકેરી પૂર્ણહુતિ
હશે નિરમી દેવી તેં ! કમફલે જ ! સહસા કે !
મિલાપ સુખતાનમાં, સુરખ આશગાનો મંહિ,
વિલાપ સુરમાંહિ વા ભરતવાક્ય માફ થશે !

અધૈર્ય ઉર આક્રમે ક્ષણક્ષણે છતાં પાર્શ્વમાં
સહોદય તું સૂત્રધાર પ્રિય લાળી આગે બડું !

મા !

આવશે મા, કોઈ આવશે મા,
 મારા ઉરના ઉઝાશ આડે આવશે મા !
 મારા પ્રાણના પ્રકાશ આડે આવશે મા !
 મારા આકાશમાં ટમકે એક તારલો :
 તેના કુંણા કિરણોને કોઈ વારશે મા !
 મારી કુલવાડીમાં હીચે એક કુલકું :
 તેની આછી ફેરમને અલડાવશે મા !
 મારા મહેરામણમાં મોઘું એક મોતી :
 કોઈ રંકકેરી દોલત દબડાવશે મા !
 મારી અંધારીને નાની શી બારી એક
 (તેને) ભારી ભારી ભોગળું ભીડાવશે મા !
 મારા વેરાનમાં રમતી એક વીરડી :
 તેના મીઠાં મરકલડાં મીંચાવશે મા !
 આતમ-આધાર મારા જીવનની જ્યોત એક
 તેને જુંટવાની જાળને ઝિણાવશે મા !
 પારાવાર પૃથ્વીમાં પગલું એક લીધું :
 તેમાં કુંજરનાં કટકને ચડાવશે મા !

મારી સજની !

દેહનાં ગણીને હું દમવાને દોડ્યો
મને દેવકેરાં દર્શન ત્યાં લાધ્યાં, મારી સજની !

કાંટાનાં વન જાણી, ડગમગતાં ડગલું દીધું-
દીધું ને દીઠી કુલસેજ, મારી સજની !
અંધારાં માની આયુ આથમતાં આંખ ખોલી-
ખોલી ત્યાં જળહળ શાં તેજ, મારી સજની !

મૃત્યુમ્હેરાણુ માની હેમતાઈ હાર્યો ને
જીવનનાં ઝરણાં જોતાં વાટ, મારી સજની !
શૂળીના સાજ સમજ સાર્યાં અનંત આંસુ-
લોહ્યાં ત્યાં લહ્યાં પ્રેમ-પાટ, મારી સજની !

પડછાયે છુપાં પાપ કલ્પી મીચેલ આંખ-
ખોલી ત્યાં દેવ સાક્ષાત્, મારી સજની !
પડવાના પેંચમાંથી ઉઘડ્યા ઘડીક કાન-
ઉઘડ્યા ને મુણ્યા પ્રભુ-સાદ, મારી સજની !

કેદી અને કવન

- મન્દાકાન્તા -

હું ના બાણું નલતલપરે રોજ બે વાર કાં તું
 આલેખીને અવનર્મીન ચિત્રો વળી ભૂંઝી નાખે;
 રાત્રિ રાત્રિ અમિત ગગને ગોઠવી તેજબન્દુ
 ગૂંથીને કાં લલિત ભરતો રોજ બિખેડી નાખે;
 ને પૂરે કાં ક્ષણજીવી કુલે ઇન્દ્રના આપ કેરા
 મોંઘા રંગો ચિવટ થકી: આછા કચહાં, ક્યાંક ઘેરા;
 ને પૃથ્વીના અધમ તૃણ એકેકને કાં સવારે
 શૃંગારે તું દિન દિન, પ્રભો, શૌકિતસૌન્દર્યભારે !

હું તો બાણું ફકત, પ્રિય, કે આવી શબ્દાવલિઓ
 વીણી ગુંથું નિત હું ગજરા હાર ને તોરણો બે:
 તે સૌ મારા વિરહવસમા વર્ષ વીતાડવાને,
 ને લોકોથી અધીર ઉરના તાપ સંતાડવાને:
 હાંક્યે રાખું વદન પર ગંભીરતા ધારી ગાણું,
 બાકી, બહાલા, કવનમંદિ હું રંક કેદી શું બાણું !

બપોરે-ને અત્યારે !

- મન્દાકાન્તા -

બપોરે જ્યાં ધગતી સિકતાના કણો ચક્રવાતે
બન્દૂકોથી મરણઝરણી આગની ગોળીઓ શા
ભીડી ભીડી અવનિવદને ઘેરી માલિન્યછાયા
ખીછાવે ત્યાં વિકળ મન માઈં કુખે સંશયોમાં ;
ને ભાસે આ જીવન ઘડીનું, આંસુના સ્રોત જેવું,
હેતુબોધે, સતત વહતું મૃત્યુવારિધિ પ્રત્યે,
કે આકસ્મિક અમિત દુઃખના વન્ધ્ય નિઃશ્વાસશું એ
અજાતોની ધુમસમંહિ અદૃશ્ય અંતે થનાઈં !

ને અત્યારે રજનીમંહિ સંજીવની ચાન્દનીના
શીળાં શીળાં કિરણકરનાં કામણે કાન્ત વાયુ
ડાલે, ખોળે ધીમું ધીમું સરી માતને અંગઅંગ
આહ્વાદોના પુલકમધુ સીંચત સંતાન પેઠે;

ને જાણે આ સમીરણમંહિ બંસરી ખોલ દે છે :
“જાગુ છું હો, બધું કુશળ છે ! બાળ, નિશ્ચિંત રેજે !”

સમર્પણ

- મન્દાકીન્તા -

છેલ્લી મેં તે દિવસ કરી'તી પ્રાર્થના, ના ભૂલાશે,
 આત્મકેરા ગહન વનમાં દૂહલતાં રુદ્ધધારે
 દીઠું મેં જે દિવસ સહસા બેઠું તે ખેલવાર
 જ્યાંથી થાતી શુભ અશુભ સૌ વાસનાઓની ધાર !
 કૂલાતો હું મળહરણી મન્દાકિની માની જેને
 ને લજ્જતો મલિન સમગ્ર નારકી સ્રોત જેને
 તે બન્નેનું પ્રલવથળ નિહાળીને એક આમ
 ચોંટી મારી ગણતરી સરી જીંદગીની તમામ !

જે બુદ્ધિની સકળદરશિતાની રાખી ખુમારી
 'આ સાફ, આ નરસું' કરીને જેહની શેખી મારી:
 તેણે માગ્યું યદિ બધુંય તેં આપિયું હોત, બાપુ,
 તો મારી શી દુરગતિ થતે કદપી આજેય કાંપું !
 તે દિ' આ મેં જીવનભરની પ્રાર્થના છેલ્લી કીધી:
 "બાપુ, તું ને બીનશરત આ જીંદગી સોંપી દીધી" !

.....ને

- હરિણી -

કુસુમસમ કેા હૈયાં પ્રાણે સુગન્ધમધુ ભરે,
રુચિર મૃદુ સ્પર્શોના જાદુથી જીવંતી આવરે;
હરિણશિશુ શાં બીજાં મીઠી પરાધીનતાથકી
ઝરણુ જગવી વાતસલ્યોનાં રસાળ રણેા કરે;
હિમકણઝગંતી સુવાળી લીલી તૃણસેજ શાં
અવર ઉર કેા આલેખાર્થે ધીમું ઝુકી નોતરે;
હૃદય વળી કેા ઉષાકેરા અચુસ્મિત હોઠ શા
અક્ષળ તદ્દપિ મીઠી પીડા સનાતન વિસ્તરે!

જહુરુપી ! મને તારૂં હૈયું રમાડતું ને કદા
પ્રથમ શિશુ થૈ મારે હૈયે જગાડતું માતૃતા;
ઘડીકે કદમો મારી સાથે મિલાવી રણે ધપે
ઘડીકે અનુગામી થૈ ચાલે, ઘડી ગુરુ થૈ તપે;
નિકટ જીવથી, તહોયે ભાસે અસ્પૃશ્ય ઉષાસમું:
અચુત રૂપમાં સોહે, બહાલા, અદ્વૈત જ આપણું !

અંધારી કોટડીના કેદીની!

આલમાંહિ અણુગણ તારલા
તેમાં એક પે માંડેલ મીટડી
અંધારી કોટડીના કેદીની!

બ્રહ્માંડે રેલછેલ રૂપની
પણ નાની શી નેણ કેરી નીકરે
અંધારી કોટડીના કેદીની!

જડેરી ભીતું, ગોળ વેંતના,
ને તે એ તે ઉઘડે ઘડીક રે
અંધારી કોટડીના કેદીની!

દિલડું સુદતાનશાહી કેદીનું
પિંડ-ફરતા છે વજ્જર કોટ રે
અંધારી કોટડીના કેદીને!

હૈયું મહેરાણુ, હાથ હેડમાં,
નથી આતમ ઉદારતામાં ખોટ રે
અંધારી કોટડીના કેદીની!

કેદીનાં સાંકડાં દિલડાં:
એવાં અમથા ચડાવશે મ આળરે
અંધારી કોટડીના કેદીને!

ભીત્યુંની ભીતર ભાળશે
તો આંખશે અગમગતી જવાળ રે
અંધારી કોટડીના કેદીને

જગમાંહિ અણુગણ દિલડાં
તેમાં એક શું બાંધેલ પ્રીતડી
અંધારી કોટડીના કેદીની!

વીરા વ્યાકરણી !

- અંજનિ -

એકેકે શબ્દ ન વ્યર્થ થયો તેં,
શબ્દે શબ્દે અર્થ ભર્યો તેં,
એજ મહાન અનર્થ કર્યો તેં

વીરા વ્યાકરણી !

તેં તો જનહિત માની યથામતિ,
લગ્નગ્રંથી એકેકેકની ગુંથી,
ઉરઉરથી અર્થોને ગોતી,

વીરા વ્યાકરણી !

તે જાણ્યું જે પ્રલય લગી જે
માનવઉર ભાવો ઉઠશે જે
તે સૌ એથી નિભાવી લેશે

વીરા વ્યાકરણી !

કદી તેં વાદળઘેર્યા વ્યોમે,
જલછલછલ અંધારી ભોમે,
સાદ સુણ્યા ના રોમે રોમે,

વીરા વ્યાકરણી !

કદી રજનીના શાન્ત હૈયામાં
રેડતી આસવ અધીરતાના
સુણ્યા સૂર તેં કોયલના ના

વીરા વ્યાકરણી !

અંધારીમાં વીજઝબકારે
વિરહી ઉરનાં કન્દન તારે
આલખવાં નવ પડ્યાં લગારે-
વીરા વ્યાકરણી !

એક શબ્દ યદિ અર્થ વગર તેં
રે'વા દીધો હોત અગરચે
તો તું મારી આશિષ વરતે
(ને તેમાં હું હૈયું ભરતે)
વીરા વ્યાકરણી !

મેં મૂખાંએ

- મન્દકાન્તા -

મેં મૂખાંએ ગગનતલના તારલાઓની સાથે
ફીડાકેરાં અક્ષળ સ્વપ્નનોમાં જ આયુષ્ય ખોયું;
ને લોભાઈ અધરગત અસ્પૃશ્ય રાગે ઉધાના
હયામાંહિ જીવનભર અતૃપ્તિનું તીર પ્રોચું;
આદર્શોના જલદ વરસ્યા, શીઘ્ર વા વર્ષશે, એ
ઉપ્રેક્ષામાં ગૃહસમીપના કૂપ સામું ન જોયું:
થોડું ચે જે સહજ હરિનું દીધું તે મેં ઉવેખ્યું-
કો વેળા તો નફ્ટ બનીને, હાય, તેને વગોવ્યું !

પુખ્તો તાઝાં દિન દિન ખુલ્યાં માહુરા આંગણમાં,
હૈયાં સાદાં દિન દિન ખીલ્યાં માહુરી આસપાસ:
એ સૌ કેરી ખુશખુ મીઠડી માણવાનો પ્રયાસ
તે તો આધે: નજર પણ મેં ફેંકી ના ત્યાં દયામાં!
સન્નિધાં એ ગરીબ કરવા મારી બાણે ફેંજેતી:
મેં તરુછોડી પ્રથમ પ્રભુની અંજલિ એ રીતેથી !

જવો ને જવવા ઘો!

• સગ્ધરા •

નાની શી હોડલીની લલિત ગતિ રૂંધે લંગરો જંગી જેમ;
ખેંચાયે જેમ લારી દીપકવજનથી પૃથ્વી પ્રત્યે પતંગો;
ઓચિંતા ને અકાળે અચિર જીવી ખરી જેમ કાળે શમાય
ચિંતાની ઝેરી કુકે સ્વપનરુચિર આદર્શ કેરા તરંગો;
વૃત્તિ ગંભીર અન્તર્મુખ, હરિણુસમા ઉરના તરુવરાટો
દાખી, પીડી, રીખાવી, રણભૂમિ કરી દે આત્મ લીલાંગનાનો;
નાની શી ખંસરીમાં હઠ કરી કવિ કોઈ મહાકાવ્ય કાંસી
ખંસીની, કાવ્યની ને નિજ જીવનની યે વ્યર્થ બહારે ખુવારી!

તેવી લાસે મને તો કદિક જીવનસાર્થક્યની સર્વ વાતો :
ડાહી ડાહી સલાહો મથી મથી ગ્રહવા વિશ્વના સૌ પદાર્થો !
ધર્મોની ધાંધલો ને અરથ અવરથા, કીચ્ચડો કામના યે,
પોલી લાગે મને તો-મર સહુ સ્તબ્ધતા-મોક્ષની નામના યે !

શાના ઉદ્દેશ, શાની ફરજ ? સરજી સૌ આપદા અર્થહીણી;
જવો ને જવવા ઘો મરણ લગણુ આ જંદગી ચાર દિ'ની !

નમોનમઃ સહસ્રશઃ !

- પૃથ્વી -

નથી વિભવ એહવો અમકને, ખુંચે ત્યાગતાં
દિલે;-ઉલટ જેહની નિકટતાથી આત્મા પડે-
છતાં કૃપણુ છવ ના તણ શકે; પરાણે કદી
ઝુંટાવી લઇ કો જશે: શક થતાં જ એવો, ઉર
ધરે જકડી એવડે બલ લગામ આસક્તિની!

૫

અમે હૃદયમાં ઉંડું ઉંડું વિલોકતાં પેળીએ:
દિસે વિભવલેશ જે અમકને, નિજેચાથી તે
અમે કંઈ લીધો નથી ભુજબલેથી; તોફાન જેમ
અહિંતહિંથી વસ્તુઓ કુંડી ઉડાડી ભેળી કરે
જુના ઉકરડા પરે,-જડ અમે ય તેવી રીતે
લદાઇ શુંગળાઇએ વિધિકુંકેલ કચરા થકી।
છતાં જુની કટેવને વશ કુલાઇને માનીએ
મહામલીન બોજ તે જરૂરી આત્મશૃંગાર શો!

૧૦

અનેક ઋષિમુનિઓ, પરમ મન્ત્રદૃષ્ટા સુણ્યા,
સુણ્યા વિશદ્ધી મહા પરમપ્રદ્ભવેતા ઘણા,
ઋષિ-જનની ભોમ આ, ચરમ સીમ સંન્યાસની
સમર્પણની ધાત્રી ને સહચરી તપસ્યાતણી!
અસંખ્ય અહિં આશ્રમો મુનિજને જ સ્થાપી કરી.

૧૫

સ્વઅંધ જગને સદા વિમળ ત્યાગદીક્ષા દીધી!
પરંતુ પળવા પથે અધિક પુણ્યને દોહ્યલે, ૨૦
તણ સુકરપુણ્યના વિષમત્યાજ્ય સંમોહને
કિશોર-ઉછરંગથી, ઉતરતી અવસ્થાતણા
શિક્ષુસમ પ્રિયાશ્રમે તણ તમે જ, બાપુ, શકો!

જગે તમસવૃત્તિના અદ્ય તાન્ડવોની લીલા
પુરાણ જગ-જેટલી: મનુજ બાપડા તેહને ૨૫
ગણી જલધિક્ષાર જીવનદુઃખો શી સ્વાભાવિક
સહે નિરવ ઉરથી, નવ ધરે જ હિંમત કદી
નિવારણતણું બીડું ઝડપવા મહારોગના!

અપૌરુષતણા અને તમસ-તાન્ડવોનો ય તે
બુલન્દસુર શૂર સાત્ત્વિક વિરોધ ઉચ્ચારતા ૩૦

સુણાય રમણીય-લીલણ નિનાદ બાણે ફરી
અનેક સદીઓની ધુન્મસ વીંધી જ સિદ્ધાર્થના!-
“સુકે અહિંજ આસને મુજ શરીર, ત્યાગે ભલે
અધીશ્વર બધી જ ઇન્દ્રિયતણા નિજવાસને,
ભલે તરુનીચે અહિં તનુ બને જ માફે જડ ૩૫
જ્યહિં વિહંગવૃન્દ નીડ નિજના નિરાંતે રચે
અને ચળભર્યાં શિરો હરિણ જેની સાથે ધસે!
ઉઠું નવ અહિંથી હું નવ જ્યહાં લગી સાંપડે
અમોઘ જનતાપ દારુણતણી મહા ઔષધિ!”

કહ્યું પરમઆર્દ્રઉર ઈસુએ સ્મરાવ્યું તમે ૪૦
“નથી ‘મનુજસૂતુ’ ને વિરમવા ય કો સ્થાન હ્યાં!”
લઇ નિજશૂળી ખલા પર, વિનમ્ર ઢાળ્યાં અખે,
પટોળ ધરી પ્રેમના અરત શોધમાં આથડે

જયહાં લગી ન વિશ્વમાં પ્રભુનું રાજ્ય રહેતે જહે :

હતા પ્રથમ તેહવા જ અનિકેત ચેતે ફરી ૪૨
ભરે પગ અદીક મંગલેલણીજ, બાપુ, તને !
અજેય તમ ઉરની પરમ પુણ્ય શ્રદ્ધા જની
પ્રકાશમય મૂર્તી, છગ અસત્ય કિન્નાતણા
વિદારી બ્યૂહચક્ર સૌ, ચરણ આપના દોરશે
સલામત પ્રભુજીના પુનિત રાજ્યપાદર લણી ! ૫૦
અને ઉર અમારું આપ પગલાંતણા તાલણું
મિલાવી નિજ તાલને ધબકશે અધીરું-ધીરું :
અને જગ સમગ્રની રૂઢિરપાતધાડી અખ
તમારી નવી કૂચને નિરખશે જ આશાભરી !-
જશે જગત ઉંચું કે નીચું ?-સવાલ સંતાડતી ! ૫૫

અરે હજુ ય સાંભરે-વસમી વેળ નાહા બધા
થઈ મનુજઉરની સહજ દીનતાને વશ
ખરા તદ્દપિ ભીરુ સૌ નિકટ સાથી ઈસૂતણા !
અરે પ્રિતમ પીટરે ય ત્રણવાર, બાપુ, કહ્યું :
'કસમ લઈ કહું છું કે નવ હું ઓળખું ઈસુને !' ૬૦

દિલો અમ મનુષ્યના સહજ દૈન્ય-દૌર્બલ્યથી
ભયાં; તદ્દપિ, બાપુ, આટલી પ્રતીતિ તો આપીએ:
પડેલ અમ રાષ્ટ્ર હો, ચિરખડેલ મુક્તિ થકી,
અતિ અળખ હો ભલે, પણ સડેલ હૈયાં નથી !
અધન્ય નથી એહવો ભરતળાલ જે ના ગ્રહે ૬૫
તણ, તણસમી ગણી અર્વાનની બધી મોહિની,
મહાન અભિનિષ્કર્મ-વધ-શૂળી મુકધે ધરી-

તમારી સહ ચાલવા પ્રભુનું રાજ્ય જોવા જગે
ખનાવી નિજને જ જંગમ અને જીવંતાશ્રમ !

આધીર અમ આર્દ્ર ઉરતાણી પ્રાર્થના, બાપુ, કે ૭૦
યદિ કદિક પાછું વાળી નિરખો અને જો જુઓ
સુદ્ધર અમને તમેન્મરણ આટલું રાખજો:-
નથી લગત ઓછી પણ શતકજૂની તન્દ્રાથી ને
અપૌરુષયકી ધ્રુજે ચરણ બાપડાં માર્ગમાં !
અમારીવતી, બાપુ, તે ઘડી ક્ષણેક સંભારીને ૭૫
હરિ, ફરીથી ફર્ય જારી કરજો તમારી તમે !

પ્રવાસી પરમાત્મના ! પરમ સત્યના શોધક !
અનંત પથ પ્રેમમંગલ મહા પરિવ્રાજક !
અણીક-ઉર વિશ્વશાન્તિરણધીર ધર્મધ્વજ !
નમોનમઃ સહસ્રશઃ ! નમોનમઃ સહસ્રશઃ ! ૮૦

હું તો, બાબા,...

- મન્દાકાન્તા -

હું તો, બાબા, તરણી સરતી મૂકીને અબ્ધિનીરે,
 ધીમા મીઠા કરથી સઠ પંપાળનારા સમીરે,
 જુના સ્નેહીતણી શીતલતા વર્ષતી આનંદનીમાં
 બેઠેવા આહું,- વહો જઈ જ્યહિ-સૃષ્ટિ આનંદનીમાં!-
 અર્ધામીઁચાં નયનથી ના કોઈને યે નિહાળી,
 તાઝું, સાજું મુજ શરીર લાંબાવીને ચ-તું ઢાળી,
 ભાંગ્યાતુટ્યાં ગીત ગણગણી ઢંગબોણા અનેક
 જેનો હોયે મુજથીય તે અર્થ અસ્પષ્ટ છેક! ૮

બેઠેવું ગાવું જીવનભર-આ સૃષ્ટિમાં સીમ શાની?
 બેઠેવું ગાવું-સતત વહવું-એજ છે જીવગાની!
 હોકાકેરી ખટપટ કરી, શાં હલેસાં, સુકાન-
 ખોવાવાતું નવ જનની ઉત્સંગમાં ક્યાંય સ્થાન!
 બેઠું મોડું પુગવું સહુને આહીને વા પરાણે:
 દૂંડી રાત્રિ તણી સફર તે પડિતો ક્યાંથી માણે! ૧૪

થશે કુશળ છેવટે

- પૃથ્વી -

હજાર સુજ વન્દના હૃદયની હજો તેમને-
સદૈવ નિરખે મહાનિખિડ વિશ્વઅન્ધેરમાં
વ્યવસ્થિત નિગૂઢ મંગલ વિધાનનાં ખીજ જે;
લયાનક હુંકારના નકટ હિંસ્ર નૃત્યો મહિ
સમર્પણ તણા સુણે શ્રવણ સંગીતો જેમનાં;
અને ચિરવિયોગીની અધીર અંખનાથી તથા
કસાયલ મહારથીતણી અમોઘ શાન્તિથી જે
અદીઠ કરી દીઠને-અણદીઠાંની પૂંઠે ભમે!

હું તો નવ વિદોઝીં યે શકું લગીર એ'ધાણી ડો
મનાય જ્યમ ડો' રીંતે સકલ સચ્ચિદાન્દની
રચેલ જડ સૃષ્ટિ આ હૃદયમચેલ આકન્દથી!
હશે! હું કંઈ દર્શને નિપુણ તત્ત્વવેત્તા નથી!
મને ખબર શી?-હશે-નવ હશે નિયન્તા કયંહિ!
થશે કુશળ છેવટે, જરૂર, બહાલી! તું છે જ્યહિં!

કવનકોડ !

- પૃથ્વી -

મને કવનકોડ અન્તર અનેકધા જાગતાઃ
 નિમંત્રણ મયંકતારકગણોતથાં મન મથે;
 ખગોળઉરસોંસરા પીંચૂષવર્ષી રશ્મિપથે
 પ્રવેશી, મુજ પ્રાણનાં સકલ તન્તુ કંપાવતાં !
 મને કવનકોડ સર્જનસુહાગસંપર્કથી,
 ઉષાઅધરરાગથી, જલધિનૃત્યઅંકારથી,
 વસંતવર પૃથ્વીના નવપરાગના ભારથી
 વલોવી ઉર જાગતા, ન શમતા મહાતર્કથી ! ૮

મને કવનકોડ... ને ગૃહિણીગર્ભમાં પાંચમું
 ધીમું-આતધીમું-સરે અણુલખેલ કાવ્યોસમું !
 જશુ-મનુ-વિભુ-કમુ-પર ફરંત ધીમે ક્રમે
 નિજોદ્ધરથી હું પરે ગૃહિણીકેરી દષ્ટિ રમે !
 મને કવનકોડ... પણ કલમ કંપતા હાથથી
 સરે, સ્મરણ આવતાંઃ કહ્યુંતું કાલ કે 'ધી નથી' ! ૧૪

તાજમહાલને

- તોટકબંધ -

ક્ષણજીવિત આ જગમાં કરવી કયહિં આશ કદી અમરત્વતણી ?
આણુએ આણુએ મિથ્યાત્વલયુ'ં ત્યહિં તત્ત્વની હો કણી યા ન કણી!
ઘડીમાં, પળમાં, પલટાઈ જતા ઉર-રંગ સમસ્ત પતંગ સમા,
ત્યહિં આજિવ એકજ રંગથી રક્ત, નમો ! વિરલા નરનારમણિ!

ઉછર્યાં, વિહર્યાં, વિલસ્યાં ઉભયે યમુનાજળનિર્મળદેહમને,
નહ બે નવયૌવનના ઉન્માદલર્યાં યમુનાજળમાં વિરમે,
રસરાણીજીએ ઉભયે ઉર જ્યાં રસઐક્યની ગ્રન્થીથી ગુંથી લીધાં,
ચિરપ્રીતિનું ભાજન સ્થાન શું એ રસબેલડીને ત્યંજી જાવું ગમે!

સખિ, ધન્ય વિજેગણુ ઓ યમુના! રસબાલની પ્રીતિ લડાવી તમે;
તમ વિસ્તૃત વારિપ્રસારથી યે વધુ પ્રેમકથા પ્રસરાવી તમે;
જગનાં શિથિલાં સ્મરણો સળકે; ઝળકે યશચંદ્ર રસેશતણો—
છતિ ગૌર ત્રિપુંડ શું તાજનું શ્યામલ કંઠ લીધું લહરાવી તમે !

રતિનાં નયનોથકી આંસુ વહ્યાં-ખરિયાં રતિનાથથી રાખ પરે,
જગમંડળ બાળતી રુદ્રત્રિનેત્રની આળમહિં શિવભાવ ઠરે,
અનુકમ્પ ઉમાપતિના ઉરમાં ઉભરે: અમ્બીવર્ષણ આંગ કરે:
ત્યહિં અદ્ભુત આ સ્વયમેવ સ્ફુરન્તી શું ભસ્મ અનંગની અંગ ધરે!

અમ દેહપુન્ઝરીતણા જગમાં પરદેશીસમા, અયિ તાજ વીરા !
અહિં રાગનું રાજ્ય ટકે રજની, અહિં આછકલા અમ યોગ ઉણા !

અહિં ગાલગુલાબતણો મહિમા વિકસી ઘડીમાં કરમાઈ જતોઃ
અધરાશ્રિત પ્રેમની શી અવધિ? નયનો મીઁ ચંતા થઈ જાય ચુરા!

અહિં અન્તરનાં ઉડવાં નથી, કેવલ રંગપરસ્તીતણાં નખરાં,
અહિં લોચનદોરશું જીવહીંચી, ઘડી મહાલી, સમહાલી, તણાય પરા,
અહિં શોણિતમાંસની હુંકે સુંવાળી મળે ત્યહિં શોણિતમાંસ ઢળે!
અટુલા અયિ તાજ! ન તું-સમ હ્યાં અનુરાગ-અનંત-પિછાણુકરા!

પડખો પડખે પડિયાં ઉભયે: અહિં અહ્ભુત આતમયોગ સધાયો!
અહિં કાલ પરાસ્ત બહાર ઉભો, ઉભશે, અડશે ન તનુપડછાયો,
અહિં કાલપતિ નિજ છાવણી નાખી કરે દશદિશ સદા રખવાળાં
યમુના ઘુઘવે, લહરે પરબ્રહ્મનિમંત્રતી પાવકે પ્રેમ-ધન્યમે! !

અયિ તાજ! તું તીરથરાજ ખરે! તુજ દર્શનભેદ બધાય ભુલાવે:
સહુ રંગતરંગ અને મતમુઝ્કનું ભિન્નપણું પળમાં વીસરાવે!
અહિં માનવ કેવળ માનવ છે, અહિં શુદ્ધ ઉપાસન આત્મન કેરા,
અહિં બ્રહ્મસમાધિ સધાઈ જતી, અહિં કોડ હરિ-હરના ખર આવે!

કવિની નાંધપોથીને !

- પૃથ્વી -

તહને કરમમાં લખ્યું: કિંમતહીણ કવિહાથમાં
પડી, જીરના જુના બડબડાટના બોજને
મુંગેમુખ ઉપાડવો;

ન મહોડું ચ બગાડીને,
વિતર્ક ન જગાડીને,
વહો જવું લદાયલા વજનને જ જીવ્યાં લગી !

મહને ચ કરમે લખ્યું: હૃદયહીન વિધિહાથમાં
પડી, ઘડી ઘડી અનર્થકર હિમ્મિઓની ઝડી
ઝીંદગી જવી કુમાશથી;

અજંપ ઉર આશથી
પ્રચંડ નરમાશથી
વહો જવું, સહો જવું,
કહો જવું, ચહો જવું-

ચરમ શ્વાસ લેતાં લગી !

છીએ સમઠુખી: ખીંજો ખરખરો કયે અર્થ શો ?
પડ્યું જીવનપાતું લોચન લુછ્યે ભર્યે અર્થ શો ?

જય જગનાથ !

- આરતી -

ડુંગરોએ દેવ વિરાજે, ખીણમાં ખદબદ માનવકીટ;
પરસેવે લદબદ લગતો ને પ્રભુમસ્તક અગમગત કિરીટ !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૧

અવિનાશીને અન્નકોટના આવે નિત અમૃત ઓડકારઃ
ખીણમાં કણકણ કાળે મરતાં માનવજન્તુ રોજ હઝાર !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૨

પ્રભુને નિત જરકશીના જામાઃ પલક પલક પલટાયે ચીર !
ખીણના ખેડુ આખર-ઢાંકણ આયુભર પામે એક લીર !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૩

ખીણના ખાતર ખેડુ પૂરશે ધરતીમાં ધરણી કૃશ કાય;
ડુંગર દેવા જમી પોઢશે ઘુમ્મટની ઘેરી શીળી છાંય !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૪

કીડી-કણ, હાથીનો હારોઃ સૌને સૌનું જાય મળી;
જગન્નાથ સૌને દેનારોઃ અર્ધવાણી તો આજ ફળી !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૫

જગન્નાથનો જય પોકારોઃ કોડીને કણ પણ મળો રે'શે;
ડુંગરનો હાથી તો હારો, ઘો નવ ઘો, પણ લઈ લેશે !

જય જગનાથ ! જય જગનાથ ! ૬

દૃષ્ટાત્માના

• વસંત-મન્દાકાન્તા •

આદર્શની ભુલભુલામણીઓ અનેક
સંયોજને મનુજ-આત્મ રીંખાય હીન
માની સહુ અવરથી નિજનેજ હીન
ઝાંઝાં નાખે સકલ ગ્રહવા છાંડી આત્મત્વ એક !

કેા મોક્ષના અગમમાર્ગથી લુપ્તબુદ્ધિ
સંસારને ગણી હલાહલ દૂર નાસે,
સંદેહથી સકલ દેહકલા તપાસે,
આયુ ગાળે તનુતપનમાં ખોળતા આત્મશુદ્ધિ !

કેા કીર્તિના અગમગાટથી મન્દરથૈર્ય
અંગાઈને અડવડે વિષમાન્ધકારે,
લાદી ગરીબ મુંગુ ઉર અસહ્ય ભારે,
હૈયાકૂલ્યા ખરથી ખુટતા વ્યર્થ મોંઘેરું ધૈર્ય !

કેા લોકસેવનતણી સરળ ઉપાધિ
ચિંતા સમસ્ત-જન-મંગલની ઉપાડે
પોતે સ્વજ્યા ઇશનીયે અભિલાષ આડે
મૂઝે કેાડે અમુલ નિજ પ્રાણોતણી હોડ ખાંધી !

મારે સખિ, ઉણપ આત્મતાણી ન એકેકે,
ના આશ કે અધુરી જે પૂરવા પ્રયાસું,
આકાશ ને અવનિ દૃષ્ટિભરી ચકાસું:
સૌ ઉલ્લાસે મુજ હૃદયની પૂર્ણતા કેરી મહેકે !

મારે સખિ, આણઉકેલ ન એક પ્રશ્ન:
પ્રહ્લાંડ ને પરમ પ્રહ્લ તણા ચ લેલ !
મંત્રપ્રણેત્ર મુનિ હું, તું રહસ્ય-વેદ:
દેહાત્માનો ઉભય : સખિ તું, રાધિકા ને હું કૃષ્ણ !

તારે ઉરે ધબકતી સજની ઋચાઓ,
ને સર્જનોની ફરકે અધરે કલાઓ,
જ્યોતિસમુચ્ચય વિદોચનતારલાઓ
તારો દેહ પ્રકૃતિરુપસ્થાપત્યમર્મે સિંચાયો !

ગાઓ જગત્ શુકસમું પઢવેલ ગાનો,
સૂત્રો રટો જીરણ જાડય-પરંપરાના;
ને આપણે યુગલ પ્રજા-ઋતાંભરાના

“સૂકનો ગાવાં:

લોકાલોકે

થોકેથોકે

રેલાયેલાં અમ થકી જ સૌ સૃષ્ટિના તેજ-તાનો !”

વિદાય

- સંગ્રહ -

ગાલોની લાલિમામાં, નયનચમકમાં, ઓઘઆકર્ષણોમાં,
 દન્તોની પંક્તિવિદ્યુત્સંહિથી વરસતાં શાન્તિદ્રેષી સ્મિતોમાં,
 વેણીમાં, વેણુલાંમાં, જીગર ડગવતાં અંગઆન્દોલનોમાં,
 શોધી, સાધી, ધરાતાં, નજર ભરી દીઠો-તુચ્છ નિઃસત્વ પ્રેમ!

કાટિ કંઠોની કેપ્રી અરણ્યવલરતી શી પ્રશંસાચીસોમાં,
 ભક્તિભારે નમેલાં તનુધનવનનાં ભાવભીંજ્યાં શીષોમાં,
 છન્દોમાં, કન્દનોમાં, મૂક અનુસરણોમાં, રણોમાં, વનોમાં,
 અંખી, જોઈ, પીછાણી, અરર, નિરખી ત્યાં-અસ્થિરા ક્ષુદ્ર કીર્તિ!

ના ના ! ત્હોયે ઘટે ના મુજ મુખ થકી એ રંકકેરાં વગોણાં:
 બેસી ઉઝ્યાસને ના ઉચિત ઉચરવાં સત્ય નામે ય ટોણાં !
 સ્થૂલોની શૃંખલાથી લગૌંર લગૌંર એ મુક્તિ ઉઝોધી જેણે,
 વર્ષોનાં બહાલ રેડી અગણિત ઘડીઓ આયુની પોંખી જેણે,
 તેને ત્યાજી ગલીરી અણદીઠ પથના પાન્યની નમ્રતાથી;
 તેના સંસ્મરણ થાજે કદી કદી મુજ એકાન્તના ઉર-સાથી !

૨૯-૬-૩૪

૧૬૫૯૯

વસંતતિલકા

સૌ કાળના હૃદયમાં ધબકાર થૈને,
 સંભારણાં મધુર આર્દ્ર હઝાર લૈને,
 ગીતો વસો...વિગતજીવન માહરાના
 અંધારદિગ્ધ ગગનોદર તાર થૈને !

